

NAJ SMUTNEJŠÍ PRÍBEH LÁSKY

IKAR

NAJ SMUTNEJŠÍ PRÍBEH LÁSKY

Román o zakázanej láske v grotesknom
časopriestore strednej Európy počas troch
vojen – druhej, studenej a privatizačnej

IKAR

Andrej Ferko
NAJSMUTNEJŠÍ PRÍBEH LÁSKY

Text © Andrej Ferko 2011
Jacket design © Viera Fabianová 2011
Jacket photo © Andrej Ferko 2011
Slovak edition © Ikar 2011

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry
Slovenskej republiky.

Redigovala Anna Šikulová.
Fotografia na obálke Andrej Ferko.
Obálku navrhla Viera Fabianová.
Technická redaktorka Elena Benková.
Vydalo vydavateľstvo Ikar, a. s., Bratislava
v roku 2011 ako svoju 3 499. publikáciu.
Prvé vydanie.
Sadzba a zalomenie do strán PRO 2, a. s., Bratislava
Vytlačili Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-551-2773-6

1

Vdova Grünová sa zatláča zo všetkých síl pod posteľ v rohu kuchyne na majeri pri južnej hranici, z celej sily zaviera oči, zapcháva si jedno ucho, no na druhé nedočiahne. Tisne ho na starú teplú vyšmatlanú plstenú papuču, ale nevychádza jej to tak, aby nepočula. Aby sa nezbláznila z toho, čo počuje, vybavuje si silou vôle proti sile osudu najutešenejšie chvíľky, na aké si len vládze spomenúť. Nemo plače a nemo sa usmieva. Vedľa nej niekto, kto ju nevidí a koho nevidí ani ona, zarazí s rachotom do drevenej podlahy zakrvácané vidly. Vdova, aby nezošalela a zostala potichu, sa nasilu usmieva. Aj tak je toto noc, počas ktorej vdova Grünová ošedivie dobiela.

Láska v čase druhej vojny

JEDNÉHO SVIEŽEHO RÁNA

2

Jedného sviežeho rána v mestečku na severe Slovenska kráča pán Kohn po ulici a na balkóne zazrie rozkošnú mladučku pani Grünovú v ružovej pyžamke.

– Pani Grünová, čo keby som k vám hore zaskočil a dali by sme určité veci do náležitého poriadku?

Pani Grünová sa prestane vyhrievať na slniečku a na pána Kohna pozrie prísne.

– Pán Kohn, veď vy ma považujete za prostitútku.

– Kdeže, pani Grünová, kto tu hovoril o platení?

Pani Grünová sa najprv zasmieje, potom sa zamyslí a pozve pána Kohna hore, kde sa dohodnú, že za päťsto korún dajú veci do náležitého poriadku. I tak sa stalo. Pán Kohn sa už zberá na odchod, keď mu pani Grünová pripomenie peniaze.

Vtom sa pán Kohn ohmatá a vykrične:

– Aj-vaj, veď ja som si peniaze zabudol doma!

Pani Grünová popremýšľa a hovorí:

– Teraz neviem, pán Kohn, či sa mám radovať, že mi nezaplatíte, lebo v tom prípade by bola moja predchádzajúca úvaha, na základe ktorej som vás zavolala hore, nesprávna a platilo by, že som...

Pán Kohn tiež pouvažuje a postrehne dilemu pani Grünovej.

– Nebojte sa, pani Grünová, naša dohoda platí. Aj vaša

úvaha. Peniaze vám doručím pred večerou. Ak sa nemýlim, tak váš pán manžel, starý pán Grün, odíde najprv z obchodu do kaviarne.

– Áno, do Štefánky.

– Správne, a z kaviarne po partičke mariáša domov.

– Tak, pán Kohn, presne tak.

– Tak ja vám prisahám, že vtedy už bude všetko náležite vysporiadané.

– To ste ma veľmi potešili, pán Kohn, – usmeje sa pani Grünová a odprevadí ho k dverám. Keď však dvere zavrie, ešte jej čosi vrta v hlave.

Najprv si ktovie prečo spomenie, ako sa bola radiť s rabínom pred svadobnou nocou, či si má na svadobnú noc obliecť košeľu alebo pyžamku. Rabín sa zamyslel a povedal: „Vieš, ono to vyjde narovnako, nakoniec tak či tak budeš vyzlečená.“

Pani Grünová sa vtedy vydávala za bohatého pána Grüna, aj keď sa jej videl trochu starý, no utešovala sa premýšľaním. Ono vôbec pre rozkošnú mladú ženu starého boháča myšlienky poskytujú omnoho viac, ako by sa zdalo.

V tom istom čase, keď takto a ešte ďalej uvažuje pani Grünová, špekuluje o niečom aj pán Kohn.

Deň sa minul ako nič.

3

Podvečer nenápadne príde pán Kohn a diskkrétne prinesie päťsto korún – rozkošná pani Grünová si ich dobre schová. Len čo Kohn odíde, vrúti sa domov rozčúlený pán Grün.

– Bol tu Kohn?! – skríkne nemilosrdne.

Pani Grünovej spadne srdce do nohavíc a rýchlo premýšľa, čo by jej teraz poradil rabín.

– Tak bol, či nie?

Zauvažuje, či sa dnes jej starý manžel mohol vrátiť z kaviarne skôr a uvidieť cudzieho pána Kohna, ako vychádza z jeho domu od jeho mladej pani Grünovej.

Nakoniec i tak budeš vyzlečená, blyslo pani Grünovej v hlave a s hrôzou hlesla:

– Bol...

Napajedenému starému manželovi až preskočí v hlase:

– A dal ti päťsto korún???

Nakoniec i tak budeš vyzlečená, zaznie pani Grünovej v hlave a polomŕtva cekne:

– Dal...

Starý pán Grün si oddýchne a rozčúlenie akoby v ňom oslablo. Pani Grünová s napätím čaká, čo bude. A mukne s celkom stisnutým hrdlom:

– A... čo?

– Už som si myslel, že ma dobehol! Predstav si, prišiel dnes predobedom za mnou do gešeftu, aby som mu vraj

súrne požičal päťsto korún, len do večera. Hoci to nikdy nerobím, dnes som sa dal presvedčiť. Bolo v ňom niečo zvláštne... v tom Kohnovi... Tak naliehal... Niečo za tým určite bolo...

Rozkošná pani Grünová sa odvráti, aby jej manžel nevidel do tváre, a v duchu sa vráti k svojej rannej dileme. Medzitým vyberie peniaze a položí ich pomaly pred manžela.

– Už dávnejšie som sa ťa chcela na niečo spýtať, Izák. Čo by si spravil, keby si ma našiel v posteli s cudzím mužom?

– S akým mužom?

– Čojaviem, s hocijakým, hoci aj s pánom Kohnom.

Pán Grün sa zamyslí.

– To by, Sára, záviselo od okolností. Poviem ti príbeh. Istý môj starý priateľ, znamenitý slovenský básnik, klasik – určite vás o ňom učili v škole – musel na staré kolená robiť aj korektora v tlačiarni, chodil na nočné služby. Najmä v lete tam bolo veľmi horúco, a tak ho priateľ sadzač pozval k sebe domov na skorú rannú kávu. No a pretože boli obaja veľmi spotení, sadzač navrhol, aby sa starý pán básnik osprchoval. A on sám medzitým odbehol čosi kúpiť do mliekarny. Jeho žena sa zobudila na to, že hučí sprcha. Rozospatá zašla do kuchyne, zaliala kávu a vošla do kúpeľne. Pomedzi nohy odzadu siahla klasikovi na tú vecičku, takto ňou zazvonila a povedala: „Cingilingibom! Káva je na stole!“

Zdesený klasik sa ponad plece obrátil a hľadel do tváre svojej bývalej študentky z fakulty. A vtedy do kúpeľne vošiel manžel. Závisí od okolností.

Rozkošná pani Grünová sa trblietavo rozosmeje a spýta sa:

– Ten klasik bol vážny, čo?

– Veľmi vážny, vážny a vážený. Prečo si sa ma pýtala, čo by som spravil, keby som ťa našiel v posteli s cudzím mužom?

– Len tak mi to zišlo na um. A ako sa volal ten klasik?

– Hádaj.

Pani Grünová sa nakloní k uchu svojho starého pána manžela a pošepká mu najváženejšie meno, aké pozná.

– Áno, práve on. Uhádla si na prvý raz. Hneď vidieť, aké mám bystré žieňa.

Pani Grünová si všetko dobre zapamätá a nasledujúce dni veru má o čom hútať. Napríklad, či dávať určité veci do náležitého poriadku za peniaze zjednodušuje celkovú situáciu rozkošnej mladej manželky starého lakomca a tak podobne.

4

Jedného sviežeho rána kráča pán Kohn po ulici a na balkóne uvidí rozkošnú pani Grünovú v pyžamke.

– Pani Grünová, čo keby som k vám hore zaskočil a dali by sme určité veci do náležitého poriadku.

– Pán Kohn, veď vy ma považujete za prostitútku!

– Pani Grünová, po tom, čo sa nám stalo minule, by som si to nikdy nedovolil.

– Pán Kohn, ja s vami nič nechcem mať!

– Chcete tým povedať, že určité veci sú v náležitom poriadku?

– Do toho vás nič, pán Kohn.

– Premyslite si to, pani Grünová. Ozaj, a viete, čo niekto napísal na synagógu?

– Neviem.

– Rabín tam vyvesil nápis: Ak vstúpiš s odkrytou hlavou, akoby si scudzoložil!

– Áno, ten nápis poznám.

– A niekto tam dopísal: Skúsil som oboje, nedá sa porovnať. Neviete, ako to mohol myslieť?

– Pán Kohn, a vy viete, ako to mohol myslieť?

– Neviem, teraz sa smejem. Rozmýšľať budem potom.

– Po čom, pán Kohn?

– Po tom, keď ma pustíte k sebe!

– Pán Kohn, čo si to dovoľujete? Budem sa sťažovať u vás

na manžela, totiž u manžela na vás, – rozhorčí sa pani Grünová a obzerá sa, či ju niekto nepočuje. – Už ani neviem, čo hovorím.

– A viete, čo tým myslíte?

– Myslím si, že ste bezočivý, toto si dovoľovať k vydatej žene! A ešte po tom, čo ste mi vyviedli minule! Musím sa ohradiť!

– No tak keď nechcete... – nadvihne pán Kohn klobúk a vykročí dolu ulicou.

Pani Grünová sa za ním pozerá a potom čo najtichšie, ale predsa len zavolá:

– Pán Kohn! Ja som nepovedala, že nechcem.

Pán Kohn sa zastaví, no ešte sa neobráti.

– Môj manžel odcestoval... za obchodmi... do Varšavy...

Pán Kohn pomaly otočí hlavu a ich pohľady sa stretnú.

– ... nemám sa komu pošťazovať, aký ste ku mne zlý...

A tak sa pán Kohn vráti, vyjde hore a dajú určité veci do náležitého poriadku. Pán Kohn sa už zberá na odchod, keď si v predsieni všimne prekrásny nový chrómovaný dámsky bicykel. Musí si ho všimnúť, lebo si naň predtým v rýchllosti zavesil klobúk.

– Ani som si nevšimol, aký máte prekrásny nový bicykel.

– To mi dnes na stanici daroval môj manžel. Vraj kým bude preč, aby som sa veľa bicyklovala.

– Aha, – povie pán Kohn. – Naozaj prekrásny, celý ligo-tavý, veľmi sa mi páči.

– Som rada, pán Kohn.

– Ako to myslíte?

– Ako som povedala.

– Viem, že ste rada, ale vy ste aj povedali, že ste rada, tak

to ste ma dostali, pani Grünová. Porúčam sa. Ozaj, to ste počuli, ako jedna dáma napísala rabínovi o radu?

– Asi nie.

– Napísala mu: Pĺzne mi činčila, čo mám robiť? Odpísal jej: Ak je činčila to, čo si myslím, tak by si sa mala menej bicyklovať. A ona mu odpísala: Ak je zas bicyklovanie to, čo si myslím ja, tak nech mi radšej pĺzne činčila!

Pani Grünová sa rozchichoce. Pán Kohn nadvihne klobúk.

– Porúčam sa, pani Grünová.

– Pán Kohn!

– Pani Grünová?

– Prečo ste prišli tak skoro ráno?

– Mám na to myslieť celý deň?

– Aha.

Pán Kohn už vykročí z dverí, keď mu pani Grünová pripomenie, že bude sama aj večer a že dnes, práve dnes, sa jej určité veci zdajú akési neusporiadané, že by ich teda bolo asi vhodné ešte aspoň raz dať do náležitého poriadku, hoci aj bicyklovaním.

I tak sa stalo, že pán Kohn prišiel aj večer a na stole boli koláče, kanvica s čajom, dezert, vodka, víno...

– Manželstvo je hrob lásky, – povie pani Grünová.

– Našťastie existuje aj záhrobný život, – doplní pán Kohn.

A tak jedli koláče, pili čaj, potom prišla na rad vodka, dezert, víno...

Okolo polnoci sa pani Grünová začne ošívať.

– Pán Kohn, nejako je mi horúco.

– Tak si vyzlečte blúzku, pani Grünová.

Prejde štvrťhodinka.

– Pán Kohn, stále je mi nejako horúco.

– Tak si vyzlečte sukňu, pani Grünová.

Prejde desať minút.

– Ja neviem, pán Kohn, stále je mi horúco.

– Tak si vyzlečte všetko, pani Grünová.

Rozkošná mladučka pani Grünová zastane pred pánom Kohnom nahá, privrie oči a natiahne k nemu ruky:

– Pán Kohn, vezmite si to, po čom najviac túžite.

A tak pán Kohn potichučky po špičkách prejde do predsiene a nasadne na jej nový chrómovaný dámsky bicykel.

Pani Grünová dlho stojí so zavretými očami a predstavuje si, čo asi robí pán Kohn, no potom sa jej to už zdá prídlho a vtedy ju ofúkne prievan.

Pani Grünová otvorí oči a uvidí, ako pán Kohn vychádza z predsiene na jej prekrásnom bicykli.

– Porúčam sa, pani Grünová. A ďakujem za bicykel, – zazvoní pán Kohn na zvončeku a ufujazdí. A pani Grünovej nezostane nič iné, len ísť za ním zavrieť dvere.

5

Pani Grünová otehotnie. Hoci sa pán Grün raduje, aj tak mu na tom niečo nehrá, a tak sa zájde poradiť s rabínom.

– Rabi, ja mám osemdesiat rokov. Ako je to možné?

– Vysvetlím vám to, pán Grün. Predstavte si, že sa prechádzate v Afrike na púšti s otvoreným dáždnikom nad hlavou. Zrazu na vás zaútočí lev. Vy namierite dáždnikom na leva, a tak prudko ho zavriete, že zaznie zvuk, akoby niekto vystrelil. A vtedy sa to stane. Lev padne mŕtvy na zem.

– Rabi, ako je to možné?

– Napríklad tak, že za vašim chrbtom stál poľovník a... vystrelil.

Pán Grün sa zamyslí a krútiac hlavou odíde. Cestou sa zastaví u notára a potom náhodou stretne pána Kohna, ten ho odprevadí do kaviarne, kde pán Grün hráva mariáš. Pán Kohn si dá jeden šnaps, a keď vidí, že pán Grün už mieša karty, odíde za pani Grünovou. Pán Grün rozdáva karty a popritom porozpráva, čo mu vrazil rabín, a medzi rečou vezme talón.

– Ako to mohol ten rabín myslieť? Páni, bude to betla.

– Pán Grün, – zasmial sa jeden kibic. – Kým vy tu v mariáši premrháivate peniaze, vaša mladá žena vás zrádza s vaším najlepším priateľom.

Pán Grün sa chytí za srdce, odhodí karty a uteká domov.

Tam prichytí pani Grünovú s pánom Kohnom.

– Izák, to si ty? – zvriskne pani Grünová. – A kto je potom tento muž?

Pán Kohn vyskočí z postele a chce ujsť, no pán Grün povädnuto mávne rukou a povie žene:

– To nie som ja, to je pán Kohn.

Nato sa pán Grün zvrtnie a odíde. Pani Grünová ani pán Kohn nechápu, čo sa robí. Pán Grün sa vráti do kaviarne ku kartám a šťastne sa usmieva:

– Viete, páni, spadol mi kameň zo srdca. Ten pán nie je môj najlepší priateľ. A hlásim betlu.

Odhodí talón, potom sa znova chytí za srdce a umrie na infarkt s kartami v ruke.

Zostane ticho. Pán lekárnik chytí pánu Grünovi zápästie, no pulzu niet.

– Prepáčte, páni, ja sa len pozriem, – povie pán lekárnik a otočí ruku mŕtveho pána Grüna s kartami.
– Vidíte, chcel som mu dať kontru, ale on mal tú betlu vyloženú.

– Pán lekárnik, asi by ste to mali spraviť vy, – povie kibic.

– Čo?

– No predsa ísť oznámiť pani Grünovej, čo sa stalo. Aj teraz ste prejavili toľko duchaprítomnosti...

Keď pán lekárnik zbadá, že všetci sú tej mienky, vezme si klobúk, ide do Grünov a zazvoní.

– Býva tu vdova Grünová?

– Pán lekárnik, čo ma nepoznáte? Ja som Grünová – ale pani!

– Chcete sa stavať?

Pani Grünová sa zamyslí. Premietne si, ako ich pán

Grün prichytil, ako sa čudne správal, ako bol predtým u rabína a medzitým u notára...

– Nie, pán lekárnik, nechcem sa staviť, – povie pani Grünová a pomaly zavrie dvere.

Keď osamie, oči jej podlejú slzy a zakrúti sa jej hlava.

– Som bohatá, bože, aká som bohatá!

A rozplače sa.

6

Tej noci sa jej snívalo, že pán Grün bol v Piešťanoch, a keď sa už mal vrátiť, prišlo mu poštou desaťtisíc korún. Tak si predĺžil pobyt o týždeň. Potom mu prišlo päťtisíc korún, a tak si pobyt ešte predĺžil. Potom mu už neprišlo nič, a tak sa vrátil domov a v spálni našiel spať nahého pána Kohna. Zavolať pani Grünovú z kuchyne a pýta sa jej:

– Sára... a kto je ten pán?

– Izák, veď to je pán Kohn.

– A tých desaťtisíc... bolo od pána Kohna?

– Tak, Izák, od pána Kohna.

– A tých päťtisíc? Tiež od pána Kohna?

– Veru tak, Izák. Tiež od pána Kohna.

– Tak vieš čo, Sára, prikry pána Kohna, aby nám neprechladol.

A ráno sa pani Grünová dozvie, že pán Grün bol včera u notára, o čom už vedela od pána Kohna. A ešte, že pán Grün u notára odkázal celý majetok náboženskej obci.

Pani Grünovej ostal iba skvostný zlatý prsteň s veľkým belasistým diamantom – a dieťa pod srdcom.

7

Vdova Grünová z toho všetkého ochorie a musí ležať v posteli. Raz navečer za ňou príde rabín, aby jej oznámil, že náboženská obec ju nechá žiť v dome po pánu Grünovi. Vtom do okna vletí kameň a do domu vtrhnú mladí gardisti. Rabína zabijú a chorú vdovu Grünovú kopú po zemi – a vezmú jej skvostný zlatý prsteň s veľkým belasistým diamantom. Nieкто jej ho stiahne z prsta. Vdova Grünová potratí, leží na zemi v bezvedomí, krváca a umiera. Život jej zachráni nový majiteľ domu – veliteľ gardy v čiernej uniforme. Dotkne sa zvedavo špičkou čiernej čižmy plodu, dá zavolať lekára, aby Grünovú ošetril. Lekár zastaví krvácanie a vdova sa preberie.

– To je strašné, ako ťa doriadil ten rabín! – povie veliteľ.
– Ešteže ťa tí moji chlapci zachránili. A on na nich zaútočil a pritom si prebil hlavu. Fúj! Môžem ti dať jednu radu do života, maličká. Varuj sa Židákov, sú nemorálni! A už zmizni!

– Nnneviem, ako to myslíte, – vykokce vdova Grünová a znova zamdlie.

– Ako sa volala predtým?

– Museli ste chodiť spolu do školy, pán veliteľ, – pripomenie starý lekár. – To už bolo dávno, predtým, ako ste odišli z Prešova. Už si nespomínam na meno. Adoptoval ju zobrák, ktorého sme volali šnorer. Teraz, keď ste sa vrátili, sa volá Grünová. Vydatá a ovdovená.

– Jáj... – spomenie si veliteľ. – Už viem. Šnorerka, vysmievali sme sa jej. Bude žiť?

– Mala by.

Veliteľ sa poprizerá na zamdletú a potom ju dá vyhodiť na ulicu.

– Vyhodte ju! – rozkáže veliteľ, ale ona to už nepočuje.
– Tu dnes oslavujeme – môj nový dom. Nech skape inde!

Vdovu vynesú na ulicu a oprú posediačky o stĺp. Toto prežíva už druhý raz v živote. Prvý raz ju práve tu ako najdúšatko v perinke našiel žobrák-šnorer.

Do domu popri nej nevšímavo vchádza prvý hosť – Augustín Morávek, veľký pán z Bratislavy. Na retiazke vedie psisko, to sa oborí na vdovu a ona na okamih precitne. Morávek so zúriacim psom jej utkvejú v pamäti. A znova zamdlie.

8

Vdove Grünovej sa v mrákotách vidí, že ju spolu s pánom Kohnom nachytal pán Grün, a to takto:

Pán Grün príde domov z Varšavy a v kúpeľni nájde nahého pána Kohna.

„Čo tu robíte?!

Pán Kohn si zakrýva nahotu a zúfalo šepoce: „Nebudete mi veriť, ale musím vám povedať pravdu. Bol som v byte nad vami, s manželkou vášho pána suseda, ved' viete... No a vtom prišiel manžel. Nemal som na výber a vyliezol som cez okno na rímsu a spustil som sa o poschodie nižšie a potom som už nemal ako ďalej, a tak som vliezol cez otvorené okno do tejto vašej kúpeľne.“

Pán Grün sa rozosmeje v predstave, že sused má parohy, v dobrej nálade dá pánu Kohnovi nejaké šaty a sprisahanecky ho odprevadí ku dverám.

Uprostred noci sa však pán Grün znenazdajky strhne zo sna a z celej sily vylepí spiacej pani Grünovej facku.

„Prečo ma biješ?“ rozplače sa pani Grünová.

„Lebo mi až teraz zaplo, že nad nami nie je nijaké druhé poschodie!“

Vdova Grünová pocíti ďalšiu facku, ale akúsi inakšiu, miernejšiu, akoby nie od nebohého manžela.

Otvorí oči a vidí nad sebou madam Tajtelbaumovú.

Vdove Grünovej sa ten sen zezdá taký neuveriteľný, že si radšej siahne pod pazuchu a ovoniava prsty. Zacíti pot. Nebol to sen. (Nie je to sen.)

– To ste vy?

– Žijete? Chvalabohu, pani Grünová, že žijete! Vezmem vás k sebe. Podťe!

Stokilová madam Tajtelbaumová pomôže pani Grünovej na nohy a obe sa provinčným mestečkom na severe Slovenska odtackajú preč od domu pána Grüna, odkiaľ počuť rinčanie skla, brechot psov a hulákanú pieseň *Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije...*

Na nočnom nebi zasvieti belasistý meteor...

9

V dedine pri južnej hranici pätnásť rokov predtým z neba spadne taký istý meteorit. Budúci mladý gazda schytí motyku a ide zahorúca za stopou, ktorá zasvietila na nočnom nebi, ktoré predtým potemnelo, keď mraky zakryli mesiac.

Budúca mladá gazdiná sa prezlieka na noc. Stojí v spodničke pred zrkadlom pri svieci. Pozerá sa na seba a češe si dlhé vlasy. Potom si šikovne upletie vrkoč.

Naraz sa len strhne, lebo za oknom pri plote zasvieti biela halena. V košeli budúci gazda. Stojí ako duch, motyku cez plece, a nebyť mesiaca, ktorý vyšiel spoza mrakov, stál by tam do konca.

Náhle mesačné svetlo ho však prezradí.

Dievčina zhíkne, dlaňami si zakryje úbelové prsia a náhlivo sfúkne sviečku. V rodičovskom dome je sama, všetci išli na Moravu na krstiny, pozrieť tam rodinu a známych presídlencov.

Skryje sa pod perinu a čaká. Hnevá sa na mladého suseda, že ju vyslédil, ale len trochu.

10

Ten zatiaľ ide za stopou a ľahko nájde meteorit na svojej roli, lebo z diery medzi dvoma riadkami repy sa parí.

Gazda meteorit vykope a popáli sa oň.

Položí ho na motyku.

Štrngne železo o železo.

Gazda nesie nocou horúci meteorit na motyke do dediny.

Dievčina vykúka spoza záclony a nerozumie výjavu s motykou.

Nechápe ani, kam mladý gazda mieri, lebo domov nejde.

Gazda zobudí kováča, či by mu požičal vyhňu. Šikovný cigánsky kováč rozdúcha oheň v pahrebe a priloží uhlie.

Cez dvere nakúka drobné holé chlapča, kováčov syn Šani Popluhár.

Meteorit sa znova pomaly rozžeravuje a gazda ho začína kuť. Železo z neba je však nečakane húževnaté.

Kováč neverí, že sa železisko nepoddáva. Rozdúcha oheň bezmála dobiela. Až nabielo rozžeravený meteorit sa začne poddávať pod kladivom do tvaru srdca. Keď kováč pri mechoch pochopí, čo vyrábajú, naradovane prikyvuje hádam každému úderu.

Nad železom blčí gazdova tvár. Blčí túžbou a láskou.

Napokon hotové srdce pohrúži do džberu s vodou. V kúdole pary v mihotavých plameňoch stojí gazda a nebeské srdce sa mu konečne dá chytiť do dlaní. Ukáže ho nahému chlapčatú vo dverách, ale maličký Šani sa preľakne a zuteká do noci.

12

Dievčina nespí, lebo tuší, že niečo sa deje. Motá sa len tak potme po kuchyni. Keď chce gazda zaklopať, dvere na pitvore sa otvoria. Stoja zoči-voči.

A stále sa nevedia rozprávať.

Gazda jej vloží do rúk horúce srdce.

Ona si ho pritúli a nesie ho na stôl do kuchyne. Vyberie z kredenca vrecko s orechmi a zo stola kladivko s lopárikom. Rozbije prvý orech a jadierko vloží gazdovi do úst.

Gazda rozbije druhý orech a jadierko jej vloží do úst.

Prvý raz spoluedia. Pri srdci na stole rastie kôpka škrupín.

Srdce ostáva ligotavé mnoho rokov. Môže aj zmoknúť, ale nikdy nehrdzavie. V zime hreje, prepáli dieru do ľadu v zamrznutom vedre, topí sa na ňom snehová guľa, a keď sa dotopí, zo srdca sa parí ako z úst zvedavých okolostojacich detváčikov. Dievčatko, ich dcéra, si od mala rada hreje srdcom zamrznuté líčko.

Deti sa s ním hrávajú na dlážke v teple pri šporáku, na ktorom gazdiná pečie papriky, baklažány a béleše-posúchy-lángoše. Hrajú sa pri prútenom koši s vymrvenými kukuričnými šúlkami na kúrenie ich štyri deti,

spočiatku drobné, no koncom tridsiatych rokov pod-
rastené. V spomienkach gazdinej s čoraz väčšími deťmi
rastie pri peci s rozváňajúcimi posúchmi šúľková pyra-
mída so srdcom navrchu.

Keď ich z juhu pod vojnou vyženú, so srdcom sa už
nik nehráva, zabudnú ho v prázdnom dome na prí-
pecku, v tom zhone na úteku na sever cez novú Hitle-
rovu hranicu.

13

– Žijete? Chvalabohu, pani Grünová, že žijete! Vezmem vás k sebe. Podte!

Stokilová madam Tajtelbaumová pomôže pani Grünovej na nohy a obe sa odtackajú preč od domu pána Grüna, odkiaľ počuť rinčanie skla, brechot zúrivých psísk a hulákanú pieseň *Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije...*

Na nočnom nebi zasvieti presne taký istý meteor... ako pred rokmi pri južnej hranici. Padne celkom blízko, no teraz ho nemá kto nájsť, ani vykopať, ani vykovať, ani komu darovať. Časy sa zmenili – je rok 1942.

Dve ženy sa vlečú popri pariacej sa diere do zeme, pozrú na ňu, no ani si ju nevšimnú, majú iné starosti, ledva sa vlečú preč od tej poľskej melódie v podaní rozbujdošených slovenských spevákov.

– Ješče Polska nezgineła... – dychčí vdova. – Odkedy má slovenské slová?

– Meinelében, – naľaká sa madam. – To nahlas nehovorte, to si môžete len myslieť. Teraz je to slovenská hymna.

Vo verejnom dome madam Tajtelbaumovej býva rušno. Vdova Grünová v horúčke leží na posteli v malej izbičke a počúva, ako v susedných izbietkách kypí bujarý nočný život plný vášne. Vdova Grünová premýšľa, čo bude ďalej, a usiluje sa nemyslieť na to, čo bolo. Za stenou v skutočnej či predstieranej extáze stenajú dievčatká madam Tajtelbaumovej a ručia spokojní zákazníci. Zdola, zo salónu, doliehajú výbuchy smiechu, klavírovanie a strelba šampanským.

Na dvere niekto zaklope.

Vdova Grünová sa strašne zľakne.

– Budem kričať, – šepká si pod perinou.

Dvere sa otvoria a vdova Grünová zazrie vysokého chlapa, ba zazdá sa jej, že dokonca v gardistickej uniforme.

– Bože!

– Zaplatil som si, pani Grünová, – povie známy hlas.

– Vdova, už iba vdova, – odvetí mechanicky.

Muž vojde, zavrie dvere a sadne si v šere k jej posteli.

Tak na toto ma nakoniec zachránila madam Tajtelbaumová, vravela si vdova Grünová a pripomenulo jej to rabínovo „nakoniec tak či tak budeš vyzlečená“.

– Všetko je inak, – povie známy hlas. – Šoľem alejchem.

Vdova Grünová sa strhne a prudko si sadne. Odhodí perinu a vrhne sa do náručia neznámemu gardistovi.

– Pán Kohn! Vy?

– Vy máte horúčku. Prinesiem lieky. Teraz sa volám Kohút, – povie pán Kohn. – Viete, na mojich dokladoch sa to *n* dalo považovať za *u*, ale Kohu, to predsa nie je žiadne meno. Tak sme to doplnili na Kohút. Volám sa rovnako ako náš pán veliteľ. Ako sa vám to páči?

– Nerozumiem, pán Kohn... náš?... pán veliteľ?

– Pani Grünová, som teraz pán Kohút, Slovák ako repa. Mám ochrnutú ženu a päť detí. A gardistom niekto musí viesť účty. A nehovorte mi už nikdy pán Kohn. Je to dôležité, pochopte. Boli ste dlhšie chorá a veľa sa zmenilo. Pri veľa... Už nesmiem byť Žid.

– Všetko sa zomlelo tak rýchlo...

– Ozaj, a to ste počuli, ako pán Grün hľadal v Moskve pána Kohna?

– Nie. Môj muž? Vás?

– Vedú ho do Kremľa, na dverách je napísané Vladimír Iljič Lenin a za stolom úraduje pán Kohn. Pán Grün sa čuduje: To ste vy, pán Kohn? Ja, pán Grün. A čo to meno na dverách? Ale, pán Grün, predsa nebudem viesť taký pól podnik pod svojím menom!

Vdova Grünová sa cháпavo usmeje.

– Tak je to teda s vami, pán Kohút. Ako vo vtipe...

– Veru tak. Ozaj, pani Grünová, ešte som si na čosi spomenul. Čo keby som k vám hore zaskočil a dali by sme určité veci do náležitého poriadku.

– Pán Kohn-út, aj ja som si na čosi spomenula. Ved' vy ma považujete za prostitútku!

– Nuž, pani Grünová...

Pani Grünová sa prvý raz po tom všetkom zasmiala, potom sa zamyslela.

– Čiže teraz ste vy zákazník. Konečne platiaci zákazník, áno? Dnes neprídem o bicykel, však? Ste platiaci zákazník?

– Áno, pani Grünová, – zhadzuje zákazník zo seba čierny mundúr s dvojkřížom nad laktom.

– A ja som...

– Áno, vy ste... Presne. Ved' aj ja som teraz to isté: účtovník pre gardistov, za peniaze. Časy sú zlé.

– Takže my sme teraz dve... za peniaze. A máme spolu dať určité veci do náležitého poriadku?

– Nie.

– Akože nie?

– Nie. Iba ak by ste sama chceli.

– Aha, – povedala vdova Grünová. – A kto vám povedal, že nechcem?

– Zatiaľ nikto.

– Viete, pán Kohn-út, ono je to tu ťažké ležať a počúvať, ako ľudia nie sú sami.

– Asi áno.

– A byť strašne sám.

– Hm.

– Ozaj, a koľko to stojí?

– Čo koľko stojí? Koľko treba. Teraz asi desať minút.

– Ale nie, pán Kohn-út! Čo to koštuje?

– Čo koštuje? Čo mu dáme, to okoštuje.

– Ale nie, pán Kohn-út! Čo to stojí?

– Lahneš! Vidíte, neposlúcha.

– Ale nie, pán Kohn-út! Koľko stojím ja? Čo stojím? Čo koštuje? Koľko ste za mňa zaplatili?

– Pošuškám vám to, dobre?

– Dobre.

Pán Kohút objal vdovu Grünovú a pošepol jej, koľko stojí.

– To sú dnes ale ceny! – vyprskne vdova Grünová.

– Moja reč, – povie pán Kohút.

A potom už dajú určité veci do náležitého poriadku.

– A teraz vážne, – povie pán Kohn, keď sa oblieka. – Skúšam zohnať väčšie peniaze. Preto nosím túto uniformu.

– Doteraz to nebolo vážne? Vy ma asi naozaj ľúbite.

– Asi.

Veliteľ gardistov Kohút pri tom istom stole, kde nedávno hostila vdova Kohna, osobne hostí vo svojom novom dome osobne brata Morávka, vysokého úradníka z Bratislavy, osobného chránenca samého predsedu vlády Tuku. Kohút visí Morávkovi na perách a náruživho hlce každé jeho slovo. Čo slovo, to senzácia!

– Zriadime tu v Prešove centrálu na likvidáciu Židákov. Jedine v Prešove musia žlté pásky nosiť aj malé deti, hoci v kódexe „len“ staršie ako šesť rokov. Navýsosť horlivý sa ukazuje tento náš šarišsko-zemplínsky župan Dudáš. A garda sa tiež výtečne činí, – chváli Morávek hostiteľa, tľapká ho po pleci nad dvojkrížom.

Kohút oduševnene prikyvuje a hravo nadväzuje, majú spoločnú reč.

– A oslabením židovstva podkopeme maďarstvo! Črtala sa mi parádna kariéra v Košiciach... a musel som stamodtiaľ ujsť sem do Prešova. Kurva Horthy! Nech skape, kde je!

– Slovensko bude vzorom pre všetkých spojencov ríše. A Prešov bude vzorom pre Slovensko. Si chlap na správnom mieste, brat Kohút. Tu bude tvoj najväčší úspech. O Prešove sa bude hovoriť! Ej, veru bude!

Na to si musia vypiť, dopiť prvú fľašu koňaku. A zas, a znova.

– Nad alkoholom sa ešte nikomu nepodarilo zvíťaziť. Iba

vychodňarom sa podarilo remizovať, – pýši sa Kohút. – Zbohom, rozum! Uvidíme sa ráno, – nalieva sa koňakom na doraz.

Ako noc starne, obaja sa rozpaľujú v rozgajdaných košeliach, po stole plno prázdnych fliaš.

– Preto som taký tučný, že sa mi nikdy nelení poriadne sa nažrať, – smeje sa opitý Morávek.

Naraz zvažnie.

– Niečo ti poviem, brat Kohút. Iba tebe. Nikomu ani muk. Poviem ti teraz tajnosti, ktoré nesmiem ani len spomenúť na svojich prednáškach ani vo svojich článkoch, ba ani v mojej knihe o riešení židovskej otázky. Verejnosť nie je pripravená. Ale tebe dôverujem. Iba tebe, pán brat.

Kohút pochopí, že nastáva chvíľa najvyššej dôvery. Brat Morávek sa mu hotuje rozpovedať niečo výnimočné.

– Stretol som sa s Hitlerom, s vodcom, osobne. Podal mi ruku.

To Kohúta omráči. Morávek s uspokojením vidí ohromujúcu silu svojich slov. Kohút sa ocitá na prahu posvätného náboženského vytrženia.

– To nie je všetko. Nadčlovek už existuje. Viac ako Boh. Nepredstaviteľné čosi. Cigáni, černosi a Židia nie sú ľuďmi v pravom slova zmysle, iba napodobňujú človeka a žiarlia naňho, ale nepatria k druhu. „Sú nám takí vzdialení ako zvieracie druhy od skutočného ľudského druhu,“ tvrdí to sám Adolf Hitler. V celom vesmíre teraz ide o súboj bohov. V Nemecku vznikla celkom nová civilizácia. Nadčlovek už existuje, opakujem. Viac ako Boh. Nepredstaviteľné čosi. Hitler s ním hovoril, tak ako so mnou, ako ja s tebou. „Nieže bych Žida nazýval zvieraťom,“ spresňuje Hitler.

„Je omnoho vzdialenejší od zvierata ako my. Je to bytosť cudzia prírodnému poriadku.“ Vyhubiť ho teda neznamená zločin proti ľudstvu, lebo k ľudstvu nepatrí. V Nemecku vznikla úplne nová civilizácia, nad ľudský pochop, chápeš? S prehnutou Európou nebude už žiadne intelektuálne, morálne alebo duchovné spojenie. Nejde tu o pozemský konflikt, ale o kozmickú udalosť. Sme súčiastkami najväčšieho plánu v dejinách, brat Kohút. Každý z nás cíti tú víťaznú moc nového poriadku. Či nie?

Veliteľ je načisto zhyponotizovaný. Všetko prekonáva jeho najsmelšie očakávania. Áno! Všetko v ňom súzvučne kričí na súhlas a volá na slávu.

– Podľa najnovších vedeckých výskumov mala Zem štyri mesiace. Tie postupne priťahuje. Vždy keď jeden padne, svet sa zmení. A čoskoro padne aj ten posledný, henten, – ukazuje Morávek na nebo.

Kohút nechápe súvislosť, ale poslušne načúva.

– Vtedy musíme byť pripravení. Dovtedy vyhráme vojnu a budeme pánmi sveta.

– Pochopiteľne, – Kohút nájde stratené porozumenie. – Budeme.

– Predtým žili na Zemi štvormetroví obri, nadľudia, na istý čas odišli, no teraz sa vrátia. Naše plemeno im pripravuje svet, novú civilizáciu, to je naša hlavná úloha. Jeden z nich osobne navštevuje osobne Hitlera. Nemôžeme prehrať, lebo nás priamo... – zaštikúta, – direkt vedú noví bohovia. Brat Kohút, chápeš?

Kohútovi sa do istej miery obnoví pochybnosť, či naozaj dobre chápe.

– A zem je dutá, – triumfuje Morávek a zobrazuje ru-

kami dutú zem, až rozleje koňak. – Nemecké radary pozorujú oblohu – a vidia anglickú flotilu. Pripravuje sa tajná zbraň... a bum-bác! Bude po flotile.

– Aká tajná zbraň?

– Bum-bác! – Morávek odrazu zaváha. – To je tajné.

– Chápem, pochopiteľne... tajná zbraň je tajná. Prísne tajná! Tak! – pritaká Kohút a v rozochvenej ruke zdvihne pohár.

– Mám ohromujúce správy priamo z Hitlerovho hlavného stanu, – zadúša sa Morávek vlastným velikáštvom. – Zmetieme každý odpor. Židia budú iba na Madagaskare, s čiernymi negrami, – chichúňa sa Morávek nad tou predstavou. – Do roka sú preč, stavím sa. Platí zákon sily. Poznáš zákon sily?

– Nie.

– Čo nejde silou, ide ešte väčšou silou.

– Brat Morávek, tento zákon pozná predsa každý.

– Platí zákon sily. Môžeme všetko, na čo si len zmyslíme, brat Kohút.

Brat Kohút si vtom, nevedno prečo, znevrady spomenie na vdovu, ktorú dal vyhodiť ako špinu a ktorá sa niekam vyparila ako gáfor.

Veliteľ gardistov Kohút zúri, lebo keď sa z obsadeného domu pod parou dostal po čase na ulicu, vdovu už nenašiel a odvtedy nevie zistiť, kam sa podela. V hlave mu vrta aj, či bolo to potratené dieťa – sotva od starého Grüna. Mysľou mu šumia útržky noci s bratom Morávkom a ohromujúce správy priamo z Hitlerovho hlavného stanu.

– Čo sa pod zem prepadla?

– Dobre hovoríš, brat veliteľ. Naskutku akoby sa pod zem prepadla, – hlási mu mladučký gardista. – Však čo tam po nej!

– Musí nám podpísať dokumenty k domu, – klame ho veliteľ.

– Máte návštevu, – do dverí veliteľskej kancelárie vojde ďalší v uniforme. – Štefánikov syn.

– Čože?

– Syn generála Štefánika, – opraví ho dunivým hlasom vchádzajúci ryšavý zavalitý šuhaj. – Nie Štefánikov syn, ale syn generála Štefánika.

– Štefánik nemal syna, – podotkne mladučký gardista.

Ostatní prikývnu.

– Ste na omyle, páni bratia, – zaduní podmanivo údajný syn. – Čo vidíte? – ukáže veľkým gestom na generálov kolorovaný portrét na stene.

– Vidíme generála Štefánika, – vyštekne veliteľ.

– To je málo, – poučuje do tretice syn. – Máte vidieť podobu.

– Podobu s čím?

– No so mnou predsa!

Veliteľ aj obaja gardisti sa zarazia nad toľkou skalopevnou sebaistotou. Ten človek priam srší hrdosťou na svojho slávneho otca. Oči mu nežne planú a so synovskou láskou hladká pohľadom otcovský portrét.

Gardisti zneistejú.

– Doklady... – habká Kohút. – Predložiť doklady.

– Preto som tu, to je totižto vo veci, pán veliteľ. Doklady mi ukradli!!! A keby ste ich aj videli, nemôžem mať na nich otcovo meno, lebo, ako viete, mal v Prahe na štúdiách veľkú lásku – a ja som sa narodil, až keď už bol v Paríži. Toto je hrozné mesto. Nielenže mi na stanici ukradli doklady, ale mi tu ani nikto neverí – ani na župnom úrade.

– Čomu by sa malo veriť?

– Cestujem cez vaše mesto, vaši zlodeji ma okradli o doklady aj peniaze. Máte tu garazdu, páni bratia. Všetko bolo v koženej aktovke. Hľadám účinnú pomoc v závažnej šlamastike, a namiesto toho som narazil na múr nepochopenia.

– Ako môže pomôcť garda?

– Zasiahnite na úradoch ako uvedomelí vlastenci. Hľadajte moju aktovku. Čo ak sa dostala do rúk nepriateľov? A pomáhajte, dofrasa, synovi generála Štefánika! Potrebujem docestovať do Bratislavy. Dajte mi auto so šoférom a požičajte peniaze, samozrejme, oproti potvrdenke. Veď je to hanba!

– Výrečnosť máte dobrú, – poznamená veliteľ.

Po nočnom rozhovore sa dozvedá ďalšiu prekvapujúcu novinku. Štefánik má syna!

– Po otcovi, – pripustí skromne syn.

– A tie vlasy? To má byť podoba?

Gardisti hľadajú to na obraz, to na syna, no podoby očividne niet. Ani len profil, ani tvar hlavy, naskrze nič nie je podobné.

– Vlasy po mame. Mama bola krásavica.

– A že sa to nerozkríklo... – rozhutuje nahlas veliteľ.

– Rodina to zatutľávala, – rozosmeje sa generálov syn.

– Pochopiteľne. Slovenská krv sa Čecháčkom nepozdávala. Preto som sa vrátil na Slovensko. Kto šoféruje to čierne auto?

– Pomaly, pán brat, pomaly.

– Aha, máte aj poprsie, – prikývne spokojne generálov syn, keď zazrie na skrini otcovu hlavu z bronzu. – S dovolením... – načiahne sa a posunie hlavu na lepšie miesto. Ukazovák potiahne po generálskej šiltovke a zhodnotí zaprášenosť. – Zišlo by sa častejšie utrieť prach. Tak ako, brat veliteľ? Čas sú peniaze. Idem ešte k četníkom – nahlásiť krádež.

Veliteľovi sa rázny Štefánikov syn začína páčiť.

– Auto do Bratislavy nepôjde.

– Tak dovidenia, náhlím sa na vlak. Mojich priateľov, bratislavských novinárov, bude zaujímať táto príhoda. Cestujem po Slovensku a na vlastné trovy hľadám očitých svedkov tragédie môjho otca. Okradli ma na vašej stanici o všetko, aj o zápisy svedectiev. Obrátil som sa v tejto galibe na vás ako na uvedomelých vlastencov... Neostáva mi však u vás nič iné – iba založiť u Žida otcov prsteň.

Ryšavec pomaly skrúca z prsta zlatý prsteň.

– To garda nedopustí! – rozčúli sa veliteľ. – Štefánikov prsteň v záložni? Nikdy! Generál Štefánik, náš národný hrdina... Požičiame peniaze na cestu.

– Chlapské slovo, pán veliteľ. Môj otecko by to ocenil.

Veliteľ rozkáže Kohnovi vyplatiť pôžičku, obzrie si zblízka pred hanbou zachránený prsteň od národného hrdinu, chlapsky si potrasú ruky.

– Tak teda Štefánik? Kto by to bol povedal?

– Ďakujem za pomoc, pán veliteľ. O mojich rozhovoroch so svedkami sa čoskoro dočítate v Gardistovi.

Odvtedy až do konca vojny márne prehladáva veliteľ každé nové číslo Gardistu. A pôžička na cestu sa nikdy do kasy nevráti.

Pán Kohn s vdovou sa na ryšavcovom podvode výborne zabávajú.

– Pripomína mi to, ako pán Kohn za českého národného obrodenia prišiel za farárom, – rozpráva pán Kohn. – Vtedy sa do češtiny malo prekladať všetko, aj švagor ako sestromuž, len aby to nebolo germánske.

Vdova sa usmieva. S pánom Kohnom akoby na celom svete prestalo byť zle.

– Že čo by ste potrebovali, pán farár. A on, že zemník... že by sa mu zišiel zemník... že sa začína poľovná sezóna.

– A zemník?

– Zemník je jazvečík. Odvážny psíček na durenie jazveca z nory. Takže zemník, dôstojný pán, viem o zemníkovi, v susednom mestečku, prvotriedna kvalita, ale nie jeden, treba kúpiť dva kusy. Pán farár uznal, že by sa pridali aj dva. A čo cena, pýta sa pán Kohn, – pokračuje pán Kohn. – Čo by vám bol taký zemník hoden? Sto korún, stovku by som dal, povie pán farár. A Kohn na to, že taký tovar stojí dvesto. Tak si podali ruky, ujednáno. Kohn vyjde z fary na ulicu a stretne Grüna. Počujú, Grün, čo je to zemník?

Vdova sa usmieva, ale nezasmeje, vinie sa k pánu Kohnovi, akoby sa naňho chcela ponatierať.

– Nebolo to smiešne? – čuduje sa pán Kohn.

– Bolo, pán Kohn. Prvý raz.

- Aha, – prikývne pán Kohn a objíma vdovu Grünovú.
- Prvý raz...
- Usmievala som sa skôr na tom, že pán Kohn hovorí anekdotu o pánu Kohnovi.
- Ten ryšavý syn generála Štefánika dnes podľa mňa predal tunajšej garde dobrý pocit, za dvesto korún. Stavil by som sa, že tú pôžičku nikdy nevráti.
- Ako to môžete vedieť?
- Mám taký pocit. A tých dvesto korún mi pripomenulo tých zemníkov...
- A čo keď je to pravda?
- To sotva. Museli by ste ho vidieť. Územčistý, guľatý, celkom iný typ. Čo horúčka?
- Lepší sa to. Keď nemusím myslieť na...
- A prečo ste sa pýtali na zemníka, pani Grünová, keď ste to už poznali?
- Nechcela som vám kaziť radosť, pán Kohn.

18

Madam Tajtelbaumová príde do izbičky a spýta sa pani Grünovej, ako sa cíti. A že či by sa mohli porozprávať.

– Ja viem, – povie vdova Grünová. – Už som na to myslela.

– Chcela by som len vedieť, že čo ďalej. Ak tu chceš zostať... Chceš? Pán Kohút síce platí, ale chcelo by to, buď aby si ťa pán Kohút vydržoval, alebo viac zákazníkov.

– Aký je v tom rozdiel?

– V cene.

– Pán Kohút má ochrnutú ženu a päť detí.

– ... a robí účtovníka gardistom. To všetko je jeho vec!

– Viem klavírovať a spievať. To by nestačilo?

– Keď sa objavíš dolu, moja, tak mne by to stačilo, ale chlapi sem nechodia počúvať.

– A bol by o mňa záujem?

– Záujem už je.

– A mohla by som si to vyskúšať? Raz. Že či to zvládnem.

– Ale áno, pošlem ho hore. Pod' ku mne.

Madam vdovu objíme.

– Drž sa, dievčatko. Prvý raz za peniaze to býva horšie ako prvý raz. Ozaj, vieš, kedy sa muž hanbí prvý raz?

– Neviem.

– Keď mu to nejde druhý raz.

Vdova Grünová sa smutno pousmeje.

– A kedy sa hanbí druhý raz?

– Nevie.

– Keď mu to nejde prvý raz.

Vdova Grünová sa rozosmeje, ale slabo.

Madam odíde a na chodbe zakrátko počuť kroky. Vdova Grünová nadvihne obočie, prehrabne si vlasy, pokrčí plecami a zvedavo sa pozerá na dvere.

Dvere sa otvoria a v nich stojí jeden z tých šuhajíkov, ktorí ju skoro zabili.

Vdova s horúčkou neskoro v noci – s hrnčekom a krčahom v ruke – schádza do kuchyne ku vedru po vodu. Zostupuje dolu schodmi do salóna a začuje zdola bolestný výkrik na pokraji smrti.

– Nie! Nie! Au!

Na stole sa pod presilou zmieta Poľka Dušinka. Okolo nej gardisti v uniformách s dvojitými krížmi, jeden jej zapcháva ústa. Držia ju naznak ukrižovanú rukami aj nohami akoby na dvojitom kríži a rozťahnutú na stole medzi pováľanými stoličkami. Ryšavkasté vlasy prevísajú cez okraj dosky. Jeden z nich ju znásilňuje. Nad spustenými nohavicami poskakuje mäsitý zadok.

– Pre boha živého!!! – vykrične vdova.

Zadok sa zastaví a neznámy chlap sa pomaly otočí.

Opitý veliteľ gardistov Kohút a vdova Grünová si hľadajú rovno do očí.

Vdove vypadne krčah a rozbije sa. Črepy skackajú dolu schodmi až ku Kohútovým čiernym čizmám. Vdova sa pozrie veliteľovi do rozkroku, na jeho mužskú pýchu – a rozosmeje sa, neovládateľne a skratovo.

Veliteľa schváti zlosť a nenávisť. Náhlivo zdvihne gate do hrsti a zavelí na odchod. Gardisti sa nocou vyparia ako smrad.

Vdova podíde k Dušinke na stole. Roztiahnuté nohy sa pomaly zatvárajú.

– Nie, – povie zotrvačne Dušinka so zavretými očami.

– Pokoj, – napráva jej vdova vyhrnutú sukňu. – Už je koniec.

– Nie! – vykrične Dušinka a otvorí oči. – Ty si kto?

– Ublížili ti?

– Nie. To sme sa len hrali.

– Ako že hrali?

– Na znásilňovanie. Rajcuje ich to... Ja vrieskam, bránim sa – a ich to rajcuje... Aj na stole ich to rajcuje... Zaplatili si. Chlapi. Ako deti. Ako malé deti.

Vdova od prekvapenia zapíska a premýšľa.

20

Pán Kohn prinesie vdove Grünovej prekrásnu ružu.

– Aká nádherná ruža, – nadchne sa vdova. – Pán Kohn, ja asi budem musieť... za peniaze. Teda: už som si to raz vyskúšala... Svojím spôsobom. Nemám na výber. Časy sú zlé.

Pán Kohn mlčí a počúva.

– Ten prvý... zákazník... bol jeden z tých, čo ma vtedy... Taký chlapček.

– A vy, pani Grünová, čo ste vtedy spravili?

– Nemohla som sa ani pohnúť.

– Tak čo ste povedali?

– Mein Gott!

– To ste povedali vtedy alebo teraz?

– Vtedy, aj teraz.

– A on?

– Dobrý deň, pani Grünová, ja... som nechcel... strašne ma to mrzí... A vrátil mi toto.

Vdova Grünová otvorí dľaň a má na nej skvostný zlatý prsteň s veľkým belasistým diamantom.

– To je jediné, čo na svete mám. Šnorerova dcéra som bola a znova som sa ňou stala. Nemám sa kam podieť. Dal mi prsteň a ušiel.

– Pohlo sa v ňom svedomie.

– Pán Kohn, už som si to raz vyskúšala... Svojím spô-

sobom. S tým chlapčekom, čo ma vtedy... Do postele sme sa nedostali. Rozprávali sme sa. Nechcel mi povedať, čo sa stalo s naším... potomčekom. – Vdovu zaleje žiaľ. – Myslím, že už nepríde. Ale prídu iní.

Pán Kohn mlčí a počúva.

– Už nebudete sám... Prídete aj potom?

– Viete, pani Grünová, poviem vám to ako obchodník, ja budem radšej podielnikom vo výtečnom podniku ako to druhé. Nemáme na výber. Máme?

Vdova Grünová sa vrhne do náruče pán Kohna a úpenlivo ho stíska.

– Okrem toho, pani Grünová, vás to tak trochu pokúšalo už dávno... za peniaze. Či nie?

– To bola hra.

– Bola to hra?

– Pán Kohn, prečo vy na každú otázku odpoviete protiotázkou?

– A prečo nie?

– Bola to hra, od začiatku som vedela, že máte päť detí a ochrnutú ženu... Cítila som s vami, myslela na vás... keď ste každé ráno chodievali okolo. Aj ten bicykel... manželovi som povedala, že som vám ho darovala zo súcitu, pre vašu manželku. Páčilo sa mu to. Viete o tom?

Pán Kohn mlčí.

– Pán Kohút, mám nádej, teda dohodu s pani Tajtelbaumovou, že ak sa uplatním ako klaviristka... tak nebudem musieť...

– Vy hráte na klavíri?

Vojde madam Tajtelbaumová.

- Mici, slúžka ti priniesla tie šaty.
- Kto je Mici? – spýta sa pán Kohn. – Ja?
- Ja, pán Kohút. Nieže ma budete volať vdova Grünová.
Je to dôležité... pre obchody.
- Aká prekrásna ruža, – nadchne sa madam. – Mici,
držím ti palce! V salóne je aj pán veliteľ!

21

Vdova Grünová v nových belasých šatách s ružou na pleci schádza prvý raz verejne po schodoch dolu do salónu. Všetko stíchnie. Vdova si nič nevšíma a ide rovno ku klavíru. Otvorí veko a pohladí klávesy. Sadne si a začne hrať prečudesnú, na nič nepodobnú, akoby z iného sveta – Chopinovu Mazurku opus 68 číslo 47 a mol. Potom prestane.

Nik ani nedýcha. Dievčatká madam Tajtelbaumovej civejú s otvorenými ústami. Madam Tajtelbaumová si utrie slzičku.

– Mici, tuším by stačilo, keby si tu len klavírovala, – vzdychne dojatá.

Mici skúsi virtuózný Lisztov Svadobný pochod a variácie podľa Mendelssohna-Bartholdyho, paródiu svadobnej slávy vo verejnom dome. Zamyslene stíchnie.

Veliteľ do ticha zatlieska.

– Bravo, slečna!

Slečna Mici sa vynorí z klasických klaviristických spomienok a spustí brilantný Bugatti step, dokonca doň miestami píska a hvízda. Keď dohrá, vstane a ukloní sa. Prepukne aplauz ako na koncerte.

– Slečna Mici, gratulujem! – veliteľ jej podáva pohár šampusu.

– Na vaše zdravie!

Štrngnú si.

- Nevideli sme sa niekde?
- Ale áno, v mojom dome. Zachránili ste mi život, pán veliteľ.
- Veliteľ sa zachmúri, no hneď sa vynájde.
- Aha! Rado sa stalo, slečna Mici. Apropo, ten dom je môj. To musíme osláviť!
- Zabávajme sa teda! Pán veliteľ, viete, prečo muž pri vyznaní lásky kľučí?
- Neviem.
- Aby hovoril priamo k veci.
- Veliteľ sa skoro zadusí.
- Slečna Mici, to je fór! Kde ste sa tak naučili klavírovať?
- Som šnorerova dcéra, a keď...
- Šnorer... to je žobrák.
- Áno, keď zomrel, pán Grün mi zaplatil výchovu, klavír ma učil umelec z Krakova, lebo...
- Ten veľkoobchodník? Potom si ťa vzal za ženu, prasák, tá stará židovská sviňa.
- O mŕtvych len dobre. Hudba sa vám páčila, či nie?
- Pime! A roztočme to!
- Roztočili to tak, že sa všetci poopíjali, fotografovali, hrali a spievali, zábava, že sa nevládali smiať, ani už nevedeli na čom.

Vdova si všimne, že veliteľ sa na ňu pozerá častejšie.

- Prečo sa tak pozeráte?
- Pozerám sa, ako chcem. Môžem všetko. Pri tom klavíri... akoby inak išiel čas.
- Áno, hovorí o tom anekdota. Kedysi, keď to ešte nebolo celkom bežné, istý obchodník vo Varšave sa dopočul

o svojom obchodnom partnerovi Marxovi, že bol v divadle, a tak sa ho hneď išiel spýtať, aké to bolo, či to stálo za tie peniaze, to divadlo sveta. Marx sa zamračil a zahundral: „Strašné, o trištvrte na jedenásť som sa pozrel na hodinky a bolo pol deviatej.”

– Židovská prefíkanosť, – uškrnie sa veliteľ. – V škole sme ťa volali šnorerka.

– Ja viem. A šklbali ste ma za vlasy. Ešte dnes to bolí.

– Ale si kresťanka! Slečna Mici...

– Ja neviem.

– Pozrieme sa, či si obrezaná, – rozrehoce sa veliteľ Kohút a znenazdajky mieri na ňu revolverom.

– Prepáčte, stúpa mi horúčka, – ospravedlní sa vdova a už stúpa po schodoch.

22

Za vdovou sa dotrepe dotieravý opitý veliteľ. Vdova ho odmietne vpustiť s tým, že tu slúži ako klaviristka a že sa nervovo zrútila. Veliteľ jej rukou na čele odmeria teplotu a vzdá sa naliehania. Sám od seba jej chvastavo vyrozpráva niektoré gardistické zverstvá a obsah tajného rozhovoru s Morávkom.

– Všetci Židáci z Európy budú do roka na Madagaskare, vieš?

– Ste opitý, pán veliteľ. Čo sa stalo s mojím dieťaťom?

– Aha. Čo sa stalo...? A kto ti ho spravil?

– Môj manžel.

– Tak ja som pápež.

Vdova mykne plecami.

– Vieš, čo sa stalo v Bratislave? Nejaký Alexander Moyzes, asi Židák, rozpíliť zámku na vládnej budove, predstav si, na ministerstve vnútra, aby mohol nejaký hlúpy orchester skúšať.

– Načo mi to vravíte?

– Umelci sú nebezpeční. Nejdú s dobou. Vieš, čo chcem?

– Neviem.

– Chcem ťa nejako prerobiť na radovú prostitútku... Nemáš čo byť klaviristka... Musíš ísť s dobou... Doba si žiada...

Veliteľ na vdovu mieri revolverom, že si ju zastrelí,

ibaže zbraň zo zapnutého puzdra vybrať už nevládze – a počas mierenia prázdnu rukou posediačky zaspí. Ruka klesne. Vdova privolá jeho konfáblov, aby ho odniesli. Vdova vie, že veliteľ sa ráno na nič nebude pamätať, a tak hľadí striedavo vpravo a vľavo hore – húta, čo by sa s tým dalo podniknúť.

23

Madam Tajtelbaumová musela kamsi odísť, a tak namiesto nej za pultom predáva zákusky Dušinka. Vdova Grünová sedí pri klavíri a pauzíruje. Pán Kohn sa pri pulte rozhoduje medzi dvoma sladkými možnosťami – pocherať alebo šuteméň.

– Vzal by som si tento pocherať.

– Proszę, pana.

– Teraz neviem, – zaváha znova pán Kohn s tanierikom v ruke. – Tuším by som radšej predsa len chcel ten druhý. Dušinka!

Dušinka nechápe.

– Áno, pán Kohn.

– Kohút.

– Čo Kohút?

– Ja Kohút.

– Aha, pán Kohút. Áno, pán Kohút.

– Tuším by som radšej predsa len chcel ten druhý.

Dušinka!

– Áno, pán Kohn.

– Kohút.

– Čo Kohút?

– Ja Kohút.

– Aha, pán Kohút. Áno, pán Kohút.

Dušinka sa raduje ako dieťa, že zvládla oslovenie pána

Kohna novým menom. Všetko ostatné jej predbežne uniká.

– Dušinka, dal by sa tento zákusok, pocheraj, vymeniť za tamten koláčik, šutemén?

– Aha, chápem.

– Takže tým oslovením, Dušinka, som myslel, že či by ste mi ho vymenili.

– Jasné jak facka, – povie Dušinka presvedčivo. A stojí.

– Tak vymeníte?

– Vymením, – povie Dušinka presvedčivo. A stojí.

– Tak vymeňte.

Dušinka navela-navela vymieňa zákusok za koláčik. Celý salón medzitým stíchol a zabáva sa na zložitej situácii a jej postupnom riešení.

– Ďakujem, Dušinka, – pán Kohn sa zberá na odchod.

– Tu niečo neštимуje.

– Čo ako?

– Zaplatiť... za ten zákusok, zapłacić ... na przekaški...

– Mno, za tento som vám dal ten druhý, pravda?

– Dobre... – Dušinka tuho premýšľa a pozoruje nezaplatený zákusok v rukách pána Kohna. – Lenže! Za tento, – ukazuje na vrátený koláčik, – za tento ste nezaplatili.

– Ten som vám predsa vrátil.

– Vrátil, – presvedča Dušinka sama seba. – Vrátil. Więc wszystko jest dobrze. Tak, proszę pana. Tak jest, pan Kohn. Dnes vám to nejakto nemyslí.

Salón sa smeje. Dušinka sa pridá a pobavene ukazuje na pána Kohna, ako ho dobehla.

– Nemuseli by ste ju ponižovať, – povie potichu vdova.

– Przepraszam, Duśinka, – ospravedlní sa pán Kohn a zaplatí Duśinke. – Zabudol som zaplatiť.

Duśinka sa v úžase pozerá na nečakané peniaze. Salón sa dusí od smiechu. Vdova útrpne pokýva hlavou. Teraz je už smiešne všetko.

Duśinka si láme hlavu nad tým, čo sa stalo a prečo má na pulte peniaze.

Pán Kohn bezmocne pokrčí plecami, vdova radšej skráti pauzu a začne hrať.

O dosť neskôr sa Duśinka spovedá vdove a s potechou si pritom hladí prsia.

– Telom ti prejde horúca vlna a ono sa teší na premenu v rozkošiach, ktoré objavuje láska. Moje srdce sa chveje slasťou... Deti nemám, lebo moja radosť je egoistická, väčšia ako u žien, ktoré rodia... Nenásytné objímanie dáva chlapom silu, ktorú z nich vysajem naspäť. Myslím, že sa im spolu naraz scvrkáva pýcha aj mozog. Chlapi sú ako deti. Zrazu zhandravejú a patria mi dočista. Keď otvorím znova spotené stehná, zavonia im vari ich vlastný pôrod v slanom prívale vody a krvi. Musia a musia sa do mňa pripnúť zas a znova. Pri pohľade na mňa sa každý cíti mužom. Viem im dať tvrdosť, ktorá sa mi mnohonásobne vráti. Ja každý deň jasám, zavrieskam si na plné hrdlo, upadám do bezvedomia. Aj to zbožňujú – som pre nich horúca, omamne voniam a vrúcne ich ľúbim.

– Asi nevieš, čo je láska.

– Alebo ty... – nedá sa Duśinka. – Mňa chlapi milujú od hlavy po päty, niekedy aj viacerí naraz, ako si videla minule. A čo ty?

– Láska je viac než láska. Telo ti na lásku netreba. Lúbiš len jedného – a stále.

– Stále? – ustavičná láska Dušinku zaujme.

– Tieto slová, tieto tvoje slová akoby si nehovorila ty, nepoznávam ťa, Dušinka.

– Hovorím ich skoro každý deň. Naučil ma to jeden študent v Krakove. Že mám o tom hovoriť. Chlapov to rajcuje. Skús to niekedy.

– Musím už hrať, – vzdychne vdova a otvorí klavír.

24

– Stavil som sa o to, – vyloží pán Kohn večer na stolík v izbietke peniaze. – Stavil som sa, že ju oblafnem.

– Tak je to. Ale ste jej napokon zaplatili.

– Ale oni mi tú stávkú uznali. Viete, „slečna Mici“, že som sa zabával?

– Viem, pán Kohút. Viem. Chudinka. Podťe ku mne.

Ledva si ľahnú, do izbietky vtrhne veliteľ Kohút a načape ich v posteli.

– Takto je to teda! – skríkne a zatresne dvere tak zúrivo, že na okne praskne sklo.

25

Prešovská vrchnosť kvôli čistote rasy vydala prísny zákaz pohlavného styku medzi árijcami a neárijcami. Na dvere nevestinca vylepujú kópiu zákazu.

Madam Tajtelbaumová si pri vchode vyjasňuje situáciu s veliteľom.

– Moje dievčatká sú prevažne Židovky. Chudobné dievčence...

– A ja idem arizovať tento podnik.

– Asi je dobre, pán veliteľ, že budeme pod vašou ochranou. V tom prípade však budete zainteresovaný na tom, ako pôjdu kšefty. A tento zákaz... Židia majú čoraz menej peňazí... – navádza madam veliteľa, aby sa dovtípil, že so zákazom niečo treba robiť.

– Máte aj árijky. Dušinka je Polka. A Mici...

– Mici je chorá. Nemôže... Má tam ranu a uniká jej moč.

– Simuluje. Cvrkne, kedy chce – tá sviňa.

– Máte niečo proti nej?

– Načapal som u nej Kohna.

– Myslím, že spolu kšeftujú, – skúsi madam šťastie.

– Áno, v posteli. Porušujú zákaz!

– Myslím, že ani neporušujú. Myslím, že plačú. Prišli o dieťa... veď viete.

– Rečičky! Prefíkané židovské rečičky, Tajtelbaumová. Mňa nepreštíte.

– Tento zákaz... pán veliteľ... – zmení madam rýchlo tému, – ako to chcete... prakticky...

Po chodníku sa tmlí štvorročné dieťa, označené podľa prísneho výnosu župana Dudáša. Madam si pri tom pohľade vzdychne.

– Budeme to kontrolovať.

– A ako konkrétne? Môže... povedzme... zmiešaná spoločnosť sedieť pri stole v salóne?

– To áno.

– A keď sa potom nejaký párik odoberie hore, tak vtedy čo? Mám ich kontrolovať?

– Rozhodne, – povie nerozhodne veliteľ.

– Dobre, pán veliteľ, tak ja ich teda budem kontrolovať.

– Správne! – vybrechne veliteľ. – Vezmem si tento náhrdelník, – ukáže na hrdlo pani Tajtelbaumovej. – Prvá splátka.

Madam Tajtelbaumová si poslušne a pomaly dáva dolu masívny zlatý náhrdelník.

– Pán veliteľ, to mám jedinú pamiatku na mamu.

– Tým lepšie. Umy ho ešte hen v lavóre, aby nesmrdel.

26

Párik – Dušinka so zákazníkom – ide ku schodom. Spoza pultu so zákuskami ich prstom privolá madam.

– Ste zmiešaní?

– Ešte nie, – chichúňa sa rozjarene zákazník.

– Musím vás upozorniť, že platí zákaz.

– Zakázané ovocie chutí najlepšie, – chechce sa zákazník.

Veliteľa výsmech dopáli.

– Tajtelbaumová! Ku mne!

– Áno, pán veliteľ, – pricupitá madam tak zľahulinka, ako sa len pri všetkých jej kilách pricupitať dá.

– Akú máme tržbu?

– Ako vždy.

– Ako je to možné?

– Neviem, ako by som vám to vysvetlila. Skúsím pomaly.

– Chceš ma uraziť?

– Skúsím pomaly po poriadku. Boli sme na fare... konvertovali sme... dievčatká... ale niektorí zákazníci radi porušujú zákaz.

– Čiže toto je teraz kresťanský podnik?

– Nie, pán veliteľ. Ja som nekonvertovala.

– Prečo?

– Povedzme, že... už nemám toľko zákazníkov... – zapýri sa madam.

Veliteľ si zinkasuje peniaze a váha medzi ziskom a princípom rasovej čistoty.

– Musím to preveriť u nadriadených orgánov... u Dudáša... Zákaz je zákaz. Podľa mňa sa teraz porušuje.

– Je to váš podnik, pán veliteľ, – povie poslušne madam.
– Váš podnik. Chcela som sa vás ešte spýtať, že kto teraz presne s kým môže, strácam prehľad, chodia sem aj položidia, konvertiti... ako je to vlastne? Ja by som to chcela kontrolovať, aby to s tým zákazom bolo kóšer, – madam si zahryzne do jazyka.

Veliteľ Kohút sa podozrievavo poobzerá, všetky tváre a pohľady smerujú k nemu a on sa nijako nemôže zbaviť dojmu, že ho obklopuje posmech.

27

Po prešovskom námestí pochodujú mladí gardisti s faklami. Fakľový oheň nikoho nehreje, skôr mrazí. Fakľové svetlo akoby nesvietilo, naopak, akoby pribudlo tmy.

28

Roztočili to zase tak, že sa všetci fotografovali, že sa nevládali smiať, že pán Kohn s veliteľom sa dostanú do sporu a rozzúrený veliteľ mu vybijie zub a potom si vypýta od Kohna jeho nové doklady.

Pán Kohn s rozbitými ústami zbledne.

Veliteľ mu roztrhá preukaz na meno Kohút.

– Chýba nám Židák, brat Kohút.

– Chýbajú vám peniaze v pokladnici. A hovorte mi pán Kohn.

Veliteľ mu rozbije vázou čelo. Po pánu Kohnovi sa rozsypú žlté klinčeky.

Pána Kohna zatknú a pošlú s eskortou do pracovného tábora v Novákoch. A v papieroch kvôli kontrole z Bratislavy do rána vymizujú o ňom každú zmienku. Takže podľa dokumentov pre gardu nikdy nepracoval okrem veliteľa žiadny iný pán Kohút, iný Slovák ako repa.

29

Útržky roztržky s veliteľom... ktoré vdove utkveli, keď prišla prosiť za pána Kohna.

– Tak sa so mnou vyspi!

– Od potratu mi uniká moč a nejaký výtok. S chlapmi ísť nemôžem, preto klavírujem.

– Cvrkneš, kedy chceš.

– Dá sa teda zistiť, či simulujem?

– Si skurvene prešibaná Židovka.

– V tom prípade nemôžeme spolu spať pre váš zákaz.

– Lenže teba iba adoptovali Židia, takže si kresťanka. Si prešibane skurvená kresťanka.

– Ako kresťanke mi uniká viac moču, – papuľuje vdova.

– Čo sa stalo s mojím dieťaťom? Malo kresťanský pohreb?

– Tak dost! Si prešibaná Židovka. Musíš si vybrať. Zajtra-pozajtra ideš do transportu. Na Madagaskar... do Poľska. Zachráni ťa iba, že budeš kresťankou.

Vdova premýšľa.

– Nemôžem.

– Prečo?

– Zabudli ste na jednu možnosť. Adoptoval ma šnorer. Ale pohodili ma Židia.

– Tak už si mala byť s Kohnom v Novákoch... – veliteľ
sa zasekne, lebo sa podriekol.

A vdova vie, kde hľadať pána Kohna.

Dvere sa rozletia a niekto cez ne zakričí:

– Ušiel nám z basy ten partizán!

– Kurva! Práve sme ho mali mučiť! Nástup!

30

Nevestinec sa definitívne zatvára. Dušinka bezradne sedí na lavičke pred dvermi spustnutej ustanovizne.

– Bud' rada, ty sprostá, – hovorí jej mladučký gardista, ktorý zatĺka dvere doskami.

– Ani żywej duszy...

– Bud' rada, že nejdeš do transportu, že nie si Židovka. Si len pomalšie myšliaca katolíčka-blondínka.

– Sám si sprostý. Nič nechápeš.

– Tak príď zajtra na stanicu a uvidíš sama, že máš byť rada! – povie gardista.

Dušinka premýšľa. Ide jej to ťažko.

– Sposób oczywisty, panowie zaprosili mnie, – hůta nahlas a pomaly, z nohy na nohu, sa vlečie – na stanicu. – Tak príď zajtra na stanicu, – opakuje si pozvanie.

Príde na pustú stanicu.

– Nie żywej duszy...

Namáhavo premýšľa.

– Somár jeden! Tak príď zajtra na stanicu, – opakuje si pozvanie. – Tak príď zajtra na stanicu, – zopakuje a zarazí sa, prišla na stopu, na koreň problému. – Ták, zajtra. Somár sprostý.

Gardisti sa vracajú z neúspešnej akcie. Z väzenia im ušiel partizán, ktorého prenasledovali až k výmoľu, kde od vekov zbesilo vrie a víri voda. Tam sa im stratil, asi sa od zúfalstva hodil do vody. Keď s dlhými bidlami prepátravali vodu, podarilo sa im niečo zachytiť a na jednej kostrnke na dlhom hrabovom drúku vytiahli z vody čudné vidly. Akoby boli z bronzu alebo dokonca zo spieže, lebo mali neobyčajný zvuk, a hoci boli vo vode, boli na nich kúsky ľadu. Veliteľ Kohút prikázal čudné vidly odniesť.

Vidly majú čiernu rúčku, akoby bola z dubového dreva, ktoré vo vode sčernie.

Na stanici, kde sa chystal transport, však už netrpezlivo čakajú vysokí hodnostári z Bratislavy. Prišiel dokonca aj beráter Dieter Wislicény, okolo ktorého sa neprestajne obšmieta vedúci Hospodárskej úradovne Morávek.

Kohút neisto a lámanou nemčinou podáva hlásenie, že zahnali nepriateľa do vody a vylovili vidly.

Nemci sa nad jeho nemčinou i nad týmto výsledkom bojovej akcie pochechtávajú. Kohút v duchu zúri.

Do transportu do posledného vagóna práve jedna za druhou nastupujú dievčatká madam Tajtelbaumovej a – kde sa vzala, tu sa vzala – tmolí sa znenazdajky po peróne Dušinka. Nikde nevidieť vdovu a ani veliteľ Kohút naisto nevie, či vo vlaku je alebo nie je, lebo tu vládne chaos.

Mladučký gardista strípne, lebo Nemci z druhého konca nástupišťa ju vidia.

– Prišla som sa pozrieť, keď si ma pozval.

– Dušinka, dones mi henten kvet.

Dušinka zájde za roh, takže Nemci ju nevidia a môže sa zachrániť. Odtrhne poslušne kvet a vráti sa, takže ju znova vidieť – ako nenastúpenú do vlaku.

Beráteri pozrú na Kohúta, čo to má znamenať.

Veliteľ Kohút zúri a pod ruky sa mu vtom pripletú tie vidly s čiernou rúčkou. Vstúpi do neho nesmierny srd a podoberie Dušinku vidlami od chrbta, až ju v tom nekonečnom lomcujúcom jede nadhodí do vagóna ako snop sena.

Dušinka zvrieskne ako vtedy v salóne na stole. Prehne sa na vidlách hlboko dozadu ako v dákom pomýlenom orgazme a letí spomalene do vagóna.

Dušinku vtiahnu do vagóna ruky madam Tajtelbaumovej, ruky pána lekárnika, mnoho rúk... Na žltej blúzke jej na chrbte rozkvitajú štyri červené ruže.

Kohút drží v rukách vidly, trasie ním od zlosti a nevládze ich odhodiť.

Lomcuje ním ukrutný srd.

– Ako sa sem dostala, prečo sa vrátila? – obrykne podriadeného. Ten sa ho zľakne.

– Nevie, poslal som ju za roh. Dobre jebe.

– Ja viem, ty idiot!

– Prečo sa vrátila?

– Lebo je sprostá. Čo to dalo námahy, dostať sem tieto najvyššie šarže. Prešov má byť vzorom – a takýto bordel!!!

Blíži sa k nim Dieter Wislicény.

– Gut gemacht, – pochváli Kohúta.

Kohút neverí vlastným ušiam, že utŕžil pochvalu z najvyšších úst. Odlahne mu. Áno, vzorový poriadok musí byť. A dá sa robiť hoci aj vidlami.

Dvere na vagónoch sa s vŕzganím zatvárajú. Plombujú ich. Zvoní zvon.

Kohút na zvonenie precitne a šmarí vidly pod stenu.

Mladučký gardista drží v ruke kvet, ktorý mal zachrániť Dušinku, a nevie čo s ním. Kvet sa mu trasie v ruke, akoby rukou masturboval.

Beráter Wislicény sa pobavene pozrie na rozpaky i na kvet.

– Interessant. Židia majú ale nápady. Do transportu s kvetom... V Haliči či kde zas vraj bol jeden, čo mal dva penisy, teda jednu amputovanú ruku. S tou rukou údajne obrábal všetky osamelé baby, sto alebo dvesto. Sehr interessant.

Mladučký gardista by sa najradšej prepadol pod zem.

– Zahod' to! – zasipí Kohút.

Kvet padne pod stenu k vidlám. Okolo záhadných vidiel mrzne, aj na pohodenom kvete sa čoskoro objaví inovať.

33

Vdova sa prihlási pomocníkovi nováckej táborovej vrchnosti Špitzerovi, neskoršiemu veliteľovi partizánov, s tým, že ju eskortovali z Prešova, od veliteľa Kohúta, ale že eskortujúci vo vlaku odpadol. Pán Kohn ju stretne na rohu baraka.

– Vy ste sa zbláznili!

Vdova šťastne pokrčí plecami, figliarsky škúli okolo seba po zemi, prikyvkáva, že asi áno. Pán Kohn sa tak ukrutne naraz raduje aj hnevá, až sa začne dusiť. Keď ho prejde hnev, usmeje sa.

Vdova si niečo všimne a pomaličky mu prstom odkryje kútik úst, aby videla na stoličky.

– Vy máte zlaté zuby?

Pán Kohn si pre istotu dal v nováckom tábore opraviť zuby, lebo sa chystal na útek.

– Len zopár. Mám už skoro všetko pripravené na útek.

Vdova a pán Kohn sa navečer utiahnu do starého došteného skladiska, kde chcú dávať určité veci do náležitého poriadku.

Najprv ich vyruší táborová stráž, tá tam skrýva zbrane, pár pušiek a päťdesiat revolverov, s ktorými neskôr z Novák odídu chlapi do Povstania.

Vyruší ich iný párik. To sa gardista a Židovka zúfalo lúčia pred ranným transportom. Pán Kohn s vdovou

sa tak stanú svedkami iného príbehu zakázanej lásky, ktorý po rokoch spomína Juraj Špitzer v knihe *Nechcel som byť Žid*.

– Ved' hovoria, že tam budeme pracovať, – povie dievčina.

– Toto je noc pravdy, láska moja. Idete na smrť. Preto sme zavreli Laholu, aby sme si zachránili spisovateľa. Sme spolu naposledy.

Keď sa párik srdcervúco rozlúči, privinie sa vdova k pánu Kohnovi.

– Konečne sa môžeme milovať, pán Kohn, takpovediac v súkromí – a nie v bordeli.

– Bordel bude teraz asi všade, pani Grünová.

Milujú sa.

– Toto je noc pravdy, pani Grünová.

– Áno, pán Kohn. Máte veľmi peknú... pravdu.

– Musíme ujsť do Maďarska. Ušiel sem z Poľska človek... z koncentračného tábora. Nie z pracovného... ako tento... všetkých tam zabijú a spália. Musíme ujsť na juh.

– Toto je noc pravdy, pán Kohn. Kam zmizlo naše dieťa?

– Potajomky som ho pochoval.

– Prestaňte klamať.

– Dali ho psovi.

Vdove v ušiach zaznie brechot psa, ktorý na ňu doráža, pred očami sa jej blysne Morávek a stratí vedomie.

V dielni si ráno spraví handričkovú bábiku – bábika jej odvtedy hrá stratené dieťa, aj neskôr pod posteľou v najväčšej hrôze mu dáva na ústa prst.

Pán Kohn prinesie vdove falošné doklady na slovenské meno pani Kohútová.

Veliteľovi táborovej stráže Jurajovi Špitzerovi na druhý deň po prepustení naplúje do očí dramatik Leopold Lahola, lebo medzitým v transporte odišli jeho rodičia na smrť do Poľska, ktorým nakoniec nacistickí plánovači nahradili Madagaskar. No neskôr sa Špitzer a Lahola pomeria a ešte neskôr majú čudný pocit viny, že prežili.

34

Vdova s pánom Kohnom na úteku z Novák na juh, do Maďarska, zabľúdia rovno na Hitlerovej hranici v nekonečnom kukuričnom poli v hustej hmle, v ktorej počujú pokrik prenasledovateľov.

A stratia sa jedna druhému, jeden druhej.

35

Vdova sa na úteku dostane pod posteľ v kuchyni, kde ju ukryl starý pán, ktorý pije surové vajíčka a býva už sám na majeri s kockatým tehlovým vodojemom. Keď začali kopať do dverí, prikázal jej zaliezť pod posteľ pod pondusovými hodinami a za žiadnu cenu, za nijakých okolností ani neceknúť, ani sa nehnúť.

Vdova Grünová sa teda zatláča zo všetkých síl pod posteľ v rohu kuchyne na majeri pri južnej hranici, z celej sily zaviera oči, zapcháva si jedno ucho, no na druhé nedočiahne. Tisne ho na starú teplú, doligotava vyšmatlanú plstenú papuču, ale nevychádza jej to nijako tak, aby nepočula. Aby sa nezbláznila z toho, čo počuje, vybavuje si silou vôle proti sile osudu najutešenejšie chvíľky, na aké si len vládze spomenúť. Nemo plače a nemo sa usmieva. Vedľa nej niekto, kto ju nevidí a koho nevidí ani ona, zarazí s rachotom do drevenej podlahy zakrvácané vidly. Vdova, aby nezošalela a zostala potichu, sa nasilu usmieva. Aj tak je toto noc, počas ktorej vdova Grünová ošedivie dobiela.

Vdova si nasilu spomína na to, ako jedného sviežeho rána pán Kohn kráčal po ulici v Prešove... aby jedným uchom nepočula, ako starého pána niekto zabíja vidlami, a pritom ho po maďarsky núti, aby povedal, kam schoval ostatné zlato. Starý Žid ho tituluje Istóczy, ba neskôr so zúfalým

kvílením aj Istóczy-úr, no vydesená vdova Grünová si to nezapamätá. Vdova dáva bábike na ústa prst, aby ani len to handričkové stvoreniatko nevykríklo.

Ostatné zlato išlo na úplatky, ale rozbesnený mučiteľ tomu neverí. Napokon vidlami starého pána prebodne a zarazí ich do dlážky pri posteli.

Mŕtvolu kamsi odvečie.

Vdova od hrôzy nedýcha, až sa začne dusiť. Po vidlách steká ľudská krv, po drevenej dlážke sa jeden z cícerkov blíži pod posteľ, vdova sa už nemá kam pomknúť, a z jej výparov ju napína na vracanie. Jej telo sa zmieta medzi dusením a vracaním. Zúfalá stratí pojem o čase a pritíska prst na ústa bábike, hoci všade je už dávno hrobové ticho.

Vdova až pri odchode prostred noci stretne strapatý bielovlasý prízrak, no potom zistí, že stretla sama seba v zrkadle a že jej od hrôzy pod posteľou načisto obeleli vlasy.

Ide voslep, pod hviezdnatou oblohou, k riečke a vidí dve čiernomodré oblohy, plné hviezd. Keď jej pravé oko zalejú slzy, vidí naraz štyri hviezdnaté nebá. Viac žltého hviezdneho svetla sa vidieť ani nedá.

Vidí chvíľku na vlastné oči aj štyri mesiace, na aké vraj v Berlíne verí Adolf Hitler.

Vdova v šoku celé hodiny uteká hocikam – preč z toho strašného miesta, zabudne, že nie je dôležité náhliť sa, ale náhliť sa správnym smerom, a tak ani nevie, že na úteku zase prešla Hitlerovu hranicu a vrátila sa zo zväčšeného Maďarska na sever – na zmenšené Slovensko, hoci s pánom Kohnom sa dohodli na rande

v Budapešti. Párkrát ju cestou zastavia, pozrú si falošné doklady na slovenské meno pani Kohútová, no zakaždým ju nechajú tak, pretože už nevzbudzuje podozrenie, lebo neexistuje Židovka albínka.

Prenasledovať ju začnú až v noci, keď biele vlasy nevidieť a keď patrole ujde do vysokej kukurice.

Gazdiná, riskujúc život, sa na okupované územie vráti pešo po kovové srdce, ale nová majiteľka Istóczy-néni jej povie, že ho akurát vyhodili na hnojisko. Gazdiná sa tam ide pozrieť a v čerstvom snehu sa jej to srdce prezradí teplom. Schytí ho a uteká. Má šťastie, lebo keď odíde, novému majiteľovi ich domu Istóczy Kutyovi prídu v maštali do rúk vidly, z ktorých doň najprv prejde len taká triaška, potom zlosť a napokon ho pochytí taký srd, že s nimi vybehne za ňou na ulicu, no ona je už preč. Nový majiteľ sa vráti do maštale a tými vidlami nepríčetne mláti svoju nešťastnú kravu.

Čudné vidly dal vykovať jeho otec Istóczy Győző zo starého meča. Hrdzou oblepenú čepeľ so stopami neznámych znakov našli na roli pri potoku Tichá voda deti a tie ju priniesli učiteľovi do školy. Istóczy Győző nenávidel sladkú vôňu maštale a tobôž kydanie hnoja, nadmieru urážlivé pre pyšného pána učiteľa, a tak sa všetky istóczyovské kravy týchto vidiel báli, lebo sa im nimi vždy ušlo.

Deti sa nazdali, že krutého učiteľa si historickými nálezmi naklonia, no nepochopili, že tým podkopávajú jeho dejepisné povesti o prapôvodnosti Maďarov. Jeho trstenica pričasto lámala končky detských prstov, zopätých do hruštičky na sadistických hodinách maďar-

činy. Jeho žiaci sa aj po rokoch spoznali podľa krivo zrastených zlomenín prstov, najčastejšie malíčkov. Istóczy Győző až na staré kolena lepšie spoznal sám seba a na cintoríne sa rozkázal pochovať prostred chodníka, aby jeho zmrzačení žiaci a ich rodiny chodili po jeho hrobe.

Na vyvýšeninke pri Tichej vode objavia archeológovia po rokoch pradávne keltské hradisko, oppidum.

Vdova zbadá, či skôr v predvečernom šere vytuší alebo začuje prenasledovateľov, pred ktorými nevydržala neujsť, ktorí ju sledujú cez kukuričné polia a ktorých sa nestriasla ani v hustom poraste.

Vpáli do dediny, bezhlavo vbehne do prvého dvora a do nejakých dverí. Tiesnia sa tam vyhnanci od Galanty – gazdiná a štvoro detí.

– Schovajte ma, preboha!

– Rýchlo, nabok stôl.

Vdova nechápe, načo treba posunúť stôl, no gazdiná vrtko otvorí poklop pod stolom. Vdova sa skryje pod kuchynskú dlážku a len čo stôl suchnú naspäť, vtrhnú dovnútra gardisti. Vylakané deti sa na stole hrajú fazulky, gazdiná ich očistom hreší, gardisti im dokonca radia, ako ťahať. Prevrátia všetko hore nohami, pobúchajú po dlážke, či neznie duto, no odsunúť stôl im na um nezíde. Gardisti usúdia, že tu sa vdova neskryla, odídu a znova sa, ktovie prečo, na moment vrátia, ale skryšu neobjavia.

– A prečo ste na nás tak strašne kričali, mamička?

– Aby som ich pomýlila. Aj od strachu.

– Aha, – rozosmejú sa detičky.

– Je mi tu zima, – povie vdova spod zeme.

– Na, – gazdiná jej podá niečo neznáme a teplé.

Hmatom zistí, že to, čo dostala, môže byť iba srdce. Vdova potme drží dlane na železnom srdci a sála do nej teplo.

Keď gazdiná vyšle von deti strážiť, podá vdove pod zem smaltovaný hrnček voňavého teplého lipového čaju s medom a na prst hrubý plátok údenej opaprikovanej slaninky na chlebíku s hrubým kolieskom slanej cibule.

Vdova si uvedomí, že zuby jej o hrnček nezadržateľne drkocú, nie a nie prestať.

Navečer sa z role vráti gazda.

– Skrývame jednu ženu, – oznámi mu gazdiná.

– Videl som tých psohlavcov na ceste a behať po roliach.

– Čo teraz?

– Teraz sa vyspíme. Ráno múdrejšie večera. Berme to tak, že máme o jedno dieťa viac.

– Ďakujem, – ozve sa spod zeme.

– Čo ak privedú psy?

Gazdiná zvesí veniec červenej štiplavej papriky a rýchlo papriku láme na kúsky. Gazda ju potlčie v mažiari nadrobno a deti s červenými prstami chodia von a pod rúškom tmy nenápadne rozsypajú po celej ulici štiplavý prach.

Na vojenskom aute privedú žandári posily aj stopovacie psy, kraj dediny ich navedú na vdovinu stopu, no psy stopu stratia v neviditeľnej paprike.

Gazda rúbe na dvore drevo, popritom s úsmevom pozoruje márný ruch naproti – na žandárskej stanici. Dobré, že nevbehla rovno tam.

Keď gazda vojde s košom dreva, ozve sa spod zeme hlas.

– Ľudia dobrí, ak sa už riadne zotmelo, pobežím ďalej,
– ozve sa vdova spod zeme.

– Bohužiaľ, – odpovie gazda. – Nebude to možné, milá pani. Vaše stopy by bolo vidieť. Tí psohlavci ešte neodišli – a napadol sneh.

38

Vdova sedí na vreci múky, v tesnej skrýši sa schúli do kútika.

Dlane jej hreje zázračné srdce.

Zadrieme a prisní sa jej živý sen.

Za belavým závojom studenej hmly počuje vdova Grünová do novembrového rána náhlivé pobiehanie. Prvé slnko vyhupne nad obzor a kde-tu v náhle zrednutej hmle vrhne na bielu stenu domu rýchlu tieňohru – gazda šíruje dvoch pejkov zapriahnutých v kopcom naloženom rebriniaku. Skrehnutá vdova z úkrytu v udiarni vidí len siluety. Jeho žena usádza medzi navršené vrecia a batohy štyri malé, dôkladne zababušené deti, zarazené, bez života. Iba najmladší synček drží v náručí strakatého kocúrika a plače mu do uška, akoby sa žaloval, že nemôže spať.

Gazda priväzuje k vozu hnedkavé žriebätko a otvára škripavú doštenú bránu.

Ťažkým krokom nastupuje na kozlík a chystá sa pošibať kone.

K deťom na voz nešikovne vyskočí huňatý strakáč.

– Prosím vás, – odhodlá sa vdova Grünová, no nezačujú ju.

– Počkaj! – skríkne zrazu žena a naposledy vbehne do domu. O chvíľu je späť, v ruke drží čiernu modlitebnú knižku a ruženec. Na prahu sa prežehná, potom sa s plačom rozbehne za pohýnajúcim sa vozom.

– Prosím vás!

– Všetci si premeriavajú čiernovlasú vdovu uprostred svojho dvora.

– A vy ste kto? Čo sa vám stalo?

– Potrebujem pomoc.

– My sami potrebujeme pomoc. Utekáme.

– Ja tiež.

Gazdiná s gazdom si hľadia do očí. Rozprávať sa nepotrebujú.

Gazda vyloží z voza na priedomie jedno plné vrece a ukáže vdove, aby si ľahla. Zakryje ju ľahkými batohmi s perinami a pohne sa zo dvora.

Gazdiná zavrie za ním bránu, pohladká ju a ešte raz sa prežehná. Nasadne k mužovi na kozlík, skloní hlavu a zahalí si tvár šatkou. Koníky sa pohnú, namáhavo ťahajú ťažký rebriniak vŕzgajúci po blatistej ceste, žriebätko drobčí vzadu.

Na ulici lemovanej dvoma radmi orechov sa pridávajú ďalšie vozy. Ranné šero ustupuje, ale hmla sa nedvíha. Nikto nikoho nahlas nezdraví, susedia si iba kývnu hlavami. Chlapi mlčia, ženy a deti vzlykajú, z dediny dolieha zborový brechot chrapľavých psov. A škrípanie zablatených kolies kresliacich do cesty koľaje. Hlboké ako čiary osudu, ktorý ich núti utekať na sever.

Pri ceste rozpačito stoja ozbrojení maďarskí chlapi. Na celú kolónu si netrúfnu.

Keď vozy prejdú, rozbehnú sa po domoch – rabovať.

Keď na druhý deň vyzpráva sen gazdovcom, vysvitne, že huňatého psa im pred odchodom zabili. Nieкто ho prepri-

chol vidlami. Ale inak bol sen presný. Utekali na sever presne tak, s kocúrikom aj so žriebätkom. Gazdinej sa v tú noc tiež snívalo s vdovou, ale sen zabudla.

A keď im vdova porozpráva, čo zažila na majeri s kocovým tehlovým vodojemom, gazdovci usúdia, že to mohlo byť aj na majeri pri ich kolónii. Ale niečo im na tom neštимуje – na majeri predsa nebola chodba. Nevedia o novej dvojitej stene, za ktorou dal starý Žid murárovi Istóczyemu zamurovať najcennejší majetok okolitých židovských rodín. A tá stena so zrkadlom uprostred spravila z izby úzku chodbu.

– Kam vlastne utekáte?

– Na sever, pred Maďarmi. A vy?

– Na juh, pred Slovákami.

Usmievajú sa na seba a naraz si ťukajú po čele.

– Ublížovali vám? – pýta sa vdova.

– Chystali sa, – odpovie gazdiná.

– Ako ste vedeli, že sa chystajú?

– Povedz to ty.

– Poviem to teda ja. Založil som v obci slovenskú školu, aby sa naše deti nepomaďarčili, aby lepšie rozumeli. To mi nikdy neodpustia. Priniesli mi do krčmy štranok, že najlepšie bude, keď sa sám obesím.

Do domu vyhnanej rodiny pri grófovom kaštieli sa nastáhuje chlap s vidlami, ktoré vyvolávajú chuť vraždiť. Tieto vidly dal dakedy ukovať jeho otec, učiteľ Istóczy, zo starého meča, ktorý vyhrabali na neďalekom poli plnom kostí. Chlap s vidlami, murár, ktorého prezývajú Istóczy Kutya, Pes Istóczy, žije so ženou a dcérou. Za domom pod šopou zakope v debnách majetok po mŕtvom Židovi a ďalších majiteľoch – ako murár ich zamuroval na majeri s tehlovým vodojemom za stenu so zrkadlom, v ktorom sa sama seba vydesila bielovlasá vdova. Jeho žena zas kvôli pár orechom spadnutým za plot na smrť dokope ťarchavú susedku. Za Horthyho okupácie bolo na južnom Slovensku veľa hladu a pár orechov znamenalo teda viac ako inokedy. Týchto kopcami vybojovaných orechov bolo presne toľko, koľko mala pred rokmi vo vrecku budúca gazdiná, keď jej gazda priniesol čerstvo ukované železné srdce.

Dušinku zachránilo blúznenie – a Židia, ktorí v transporte udali árijku. Madam Tajtelbaumová na hranici pri Žwardoni po nemecky a po poľsky vykrikovala, že vo vagoné umiera čierny pasažier – árijec. A Dušinku naozaj nenašli na zozname a všetci Židia kričali, že táto Slezanka-šlonzačka, že ani nevie poriadne po slovensky. Nemci aj Poliáci sa prišli pozrieť, ako nevie, a Dušinka pri doskách našťastie blúznila po poľsky o kochankovi a či ho vôbec ľúbi, go kocha czy nie, milenec môj, lubim ta, kocham cię mój kochanek...páči sa mi veľmi... naprawdę podoba mi się...

– Nemá pas! – skríkla madam Tajtelbaumová. – Was heisst hranica? Nesmiete ju pustiť cez hranice. Das ist nicht legal!

Nemecký oficer sa zarazí. Všetky transporty idú do Poľska, do poľskej časti Madagaskaru, ilegálne – bez pasov.

Odtlčú dosky a odnesú árijku Dušinku v zlatožltej blúzke s čiernymi ružami od zaschnutej krvi na chrbte.

– Madam, – povie vtedy pán lekárnik Breiner. – Ako vám to zišlo na um? Veď my všetci nemáme pasy.

– Pán lekárnik, je rozdiel, keď nemá pasy celý náš vlak a keď nemá pas jedna árijka.

– Dobre, že ste spravili ten kravál. Možno jej to zachráni

život. Teraz to už môžem povedať všetkým. Aj môj brat sa možno zachránil – ušiel z Prešova na východ, do Ruska.

Pán lekárnik nevie, že jeho brata Rusi bez rozmýšľania automaticky zatkli ako špióna a poslali tiež do lágra – na Sibír.

Dušinka sa v poľskom špitáli po dlhom čase vystránila a našla si pravoslávneho kňaza, ktorý ju tam – nielen duchovne, ale komplexne – utešoval.

Pán Kohn sa do Budapešti nedostane, lebo v hmle natrafí na maďarskú pohraničnú hliadku. Najprv ho postrelia, zatknú a ukážu mu plachtou zakryté údajné telo „ženy, ktorá s ním utekala“. Potom ho vrátia slovenským úradom a tí ho ako obrezaného neznámeho odšibujú do Novák, kde ho spoznajú a dlho ho márne vyšetrujú pre falošné doklady. Vedenie tábora sa, paradoxne, rozhodne vynechať ho z transportov, aby sa dovyšetrovala záhada s falošnými pasmi. Kým sa vystrábi zo zranenia a sadistického vyšetrovania, pri ktorom mu vybijú aj tri nové zlaté zuby a od bolesti sa mu zdá, že sa ponára do hustého tmavého medu, príde správa, že mu vyvraždili rodinu... a mnoho ďalších podobných správ.

Leopold Lahola sa ho vtedy pokúša utešiť vtipom o starom mládencovi, ktorý sa nežení a dohadzovača vysmeje s tým, že vyhynutia svojho mena sa nebojí, lebo sa volá Kohn.

Pána Kohna bolí telo aj duša. Telo od výsluchov a duša od ponárania do smrťou raziaceho pocitového medu a trýznivých spomienok. Rozhodne sa bojovať a napokon sa so Špitzerovou skupinkou dostane do hôr medzi partizánov.

Utrmácaní chlapi sa vlečú, repcú, mrznú, hladujú... Všade zima, vlhko a depresia. Partizánsky presun v hustej hmle sa čoraz väčšmi ponáša na nebezpečné blúdenie, a tak veliteľ Pacho v úžľabinke pod smrečinou rozkáže oddych. Chlapi sa vďačne schúlia do krdlika na ihličí a zahrabávajú si doň nohy.

- Oheň radšej nespravíme. Ešte by nás vyňuchali Nemci.
- Alebo aby nám tak Rusi zhodili na hlavu ďalší náklad!
- Baby keby zhadzovali...
- Vyhlásenie vojny Rusku bola chyba, – nadhodí Pacho.
- Veru, proti Rusom nemali Slováci nikdy bojovať.
- To áno, ale tú vojnu samu vyhlásili omylom.
- A to už ako?

– Slovenský veľvyslanec v Moskve mal pokyn, aby sa vždy zdržal podľa nemeckého. Takže keď Nemci zaútočili a ich veľvyslanec sa vyfešákoval a išiel Molotovovi vyhlásiť vojnu, tak sa vyfešákoval aj ten náš a tiež sa ohlásil, že vyhlasuje vojnu. Molotov vraj neveril vlastným očiam.

- Sám od seba?
- Presne tak, od seba sám. No a na Slovensku nik nič netušil a bola nedeľa. Vláda rozlezená po vidieckych sídlach, na stôl sa nosila kuracia polievka s veľkými žltými okami. Ale kým si ministri nabrali, rozhlas hlásil, že sme vyhlásili vojnu. Ministrom zabehlo a davaj na čiernych autách do Bratislavy – na mimoriadnu poradu vlády.

Na chodbách sa stretali a vypytovali jeden druhého, či niečo vie. A keď sa už zišli všetci, tak si len ozrejmili, že nikto o tom nevie. Tak poslali iskrovú depešu do Moskvy a naspäť prišlo, že vojnu sme vyhlásili.

– Prečo máme vždy takú sprostú vládu?

Chlapi pookrejú. Veru, na sprosté vlády sa pamätajú odnepamäti.

– Najlepšie by bolo prebehnúť k Rusom, ale tí sú ešte ďaleko. Za prvej vojny sme prebehli k Talianom, však, bratku?

– Pri Piave, veru.

– Bože, tie Talianky! Pamätáš sa, ako sme boli jediní chlapi naširoko-nadaleko?

– Pamätám, dobre sa pamätám.

– A za druhej vojny sme prebehli k Rusom, nie?

– Prebehli sme, braček, veru prebehli.

– Bože, tie Talianky! My sme tam boli vlastne v obklúčení. Len čo si vystrčil nos, už aj ťa pomilovali.

– Behali za nami teda vášnivo, to musím uznať.

– A do čaju nám dávali bróm, aby sme toľko nejebuškali.

– Veru, bróm. A načo to všetko spomínaš?

– Lebo tak sa ti mi zdá, v poslednom čase, že ten bróm začína účinkovať.

Chlapi sa smejú, ako Pacho dobehol svojho druha.

– U Rusov zase, – kuje Pacho železo zahorúca. – U Rusov sme prebehli, ale neprebehli.

– Ajajáj, tak toto ideš povedať?

– Toto idem povedať, – pritaká Pacho.

– A neprisahali sme, že to nikdy nepovieme?

– Prisahali sme, – prizná Pacho. – Ale prisahali sme pred Povstaním, či nie?

– Pred Povstaním...

– Tak sme sa teda zase chystali prebehnúť. A čo ti treba na prebehnutie? Ako k Talianom, tak aj k Rusom. Bielu zástavku. A paličku.

– Veru, zástavku, paličku – a šťastie.

– Dobre. Zadovážili sme si paličku, zástavku a vedeli sme, ako na Piave, že ráno budú oni postupovať. Tak sme sa schovali pod jednu hradsú. Viedla popod ňu skruža, tam sme si nastlali suchého lístia a zavrtali sme sa doň. Nadránom len počujeme šuchotanie a vržďanie snehu. Tisíce krokov sme dobre počuli. Vytiahli sme sa nenápadne von a okolo nás po poliach maširovali tisíce po zuby ozbrojených Rusov. Stal som si na cestu a mával som zástavkou, no tí si ma vôbec nevšimli. Až keď len príde jeden s výložkami, že čo. Vzdávam sa mu, že nás zajali. A on nato zavelí, všetko zastalo, ticho ako v hrobe, a on že nie oni nás, ale my sme zajali ich, štyritisíc Rusov, pluk či čo, plukovník to bol. My sme sa zasmiali a potom sme trvali na tom, že oni nás. Zavelil znova a ten celý pluk na nás namieril zbrane, tie automaty s bubníkmi. A teraz sa ti on len spýta. Tak kto koho zajal?

Chlapi v zemiľanke ani nedýchajú. Pánu Kohnovi hrá v očiach tichá radosť z Pachovho rozprávania.

– No my sme ich zajali, – vydýchne Pacho. – Za čo mám toto? – ukáže vyznamenanie od prezidenta Tisa. – Za hrdinstvo. Tiso mi aj núkal svoju dcéru za ženu.

– Tiso nemá deti!

– Tak neviem už presne, niečím nás tam núkali.

– Veru, čuduj sa svete, stali sme sa hrdinami, bratku. Každý z nás zajal po dvetisíc Rusov. Tuto Pacha potom

ranilo, museli sme ho nechať v snehu, ale zachránil sa, nikto nevie ako. Ja som zas neopatrne zaobchádzal so zbraňou, tiež ma ranilo, – usmieva sa potmehúdsy Pachov starý spolubojovník.

– Poležali sme si v špitáli – a podho do hôr. Tak sa veci majú.

– Ako si sa vlastne vtedy zachránil?

– Čo ja viem? – ošiva sa Pacho. – Nejak som sa už. Schoval som sa v snehuliakovi.

– Za prvej vojny takto tiež chceli prebehnúť dvaja Židia, – povie pán Kohn, – ale skončilo sa to inak. Večer, pár dní pred bitkou pri Piave v rakúskej armáde vraj vyhlásili, že za každého talianskeho zajatca bude aj finančná odmena, lebo nevedeli, čo Taliani chystajú. Kohn a Grün sa skryli v stohu a prenocovali. Ráno sa zobudia a okolo nich plno Talianov. Reku, Grün, vstávaj, sme bohatí!

– A bojoval som veru aj ja v tých talianskych légiách, bojoval, – dodá neskôr zamyslene a nepochopiteľne. – Ten figel s pochodovaním okolo kopca nás talianskych legionárov učili ako príklad na výbornú vojnovú lešť. Vraj poľský kráľ Ján Sobieski proti Turkom takto zachránil Viedeň.

– Aj Mussolini tak oklamal Hitlera. Nemal viac tankov, tak v Ríme pre Hitlerom tiež chodili dookola tie isté tanky.

– Dofrasa, tak toto ma teda spája s Mussolinim, že mal taliansky výcvik!

– Kde všade a za koho už Slováci bojovali... Také sprosté vlády máme, že raz budeme bojovať aj proti Arabom a celej Afrike.

– Veru.

– Veru tak.

– Tak veru.

– Veru, veru.

– Slovákov je moc, chodievajú slabším štátom na pomoc.

Ostane ticho, a keď už niet čo povedať, Dežko, zázračný čarostrelec, ešte zanôti a vyprovokuje svojich osem bratancov do štvorhlasného spevu, ktorý hladí dušu a hojí krivdy a prenáša hory a dovoľuje snívať o kráse a láske každému na smrť utrmácanému, dávno nepohladenému chlapovi.

43

Zadychčaný mlynár Kupčik, nedávny Dušinkin zákazník, vbehne pred obedom na poštu. Zhlboka sa nadýchne a zabehne mu teda hlboko dusný olejový zápach, lebo na pošte najust včera impregnovali tmavým olejom drevenú dlážku. Rozkašle sa, frka na všetky strany.

– Spoj ma s okresom, chytro! – požiada poštmajstra.

– S kým presne?

– S veliteľstvom Hlinkovej gardy, s veliteľom osobne.

Poštár neochotne vytočí číslo na okresné veliteľstvo.

– Tu mlynár Kupčik z Predhorian, veliteľ miestnej há gé. Mala by u vás byť teraz inšpekcia z Prešova... Áno? Áno, dajte mi priamo brata Kohúta.

Mlynár víťazoslávne pozrie na poštára.

– Pán veliteľ Kohút? Pán brat, hlásim, že dnes ráno ma v mlyne prepadla partizánska hliadka a násilne ma ozbíjala o proviant, aj slivovicu. Žiadam o zásah proti partizánom, ktorí sa podľa všetkého skrývajú na lazoch nad poľovníckym zámočkom. Áno, pán brat, presne tam, ručím za to. Čo? Práve tam máte aj Nemcov? Výborne! Zopakovať? Áno, rozumiem, zopakujem...! – kričí mlynár hromovým hlasom ešte raz, čo povedal predtým.

Celý sa pri telefonovaní spotí. Utiera si čelo a oči vreckovkou, potom ju ledabolo strčí do vaku.

Opatrne vráti poštmajstrovi slúchadlo a zrukuje.

– To, čo si počul, považuj za služobné tajomstvo!

Mlynár pre výstrahu pohrozí prstom poštmajstrovi, utrie si ešte raz dlaňou spotené čelo, priloží ešte raz prst na ústa a ustato podíde ku dverám.

Pomaly, pokyvujúc hlavou, odchádza. V vrecka mu vypadne zapotená vreckovka.

Zachlopí za sebou dvere, a keď odíde, poštmajster do vreckovky nahnevane kopne.

Mlynár sa ocitne pred poštou a až teraz zbadá, že na podstení sa medzitým zhákli ženičky – všetkým im práve dvakrát zopakoval služobné tajomstvo.

– Veru, tajomstvo, – opakuje dôležito tetička v kroji so vzorne ľudovo založenými rukami.

– Služobné tajomstvo, – dodáva dôkladne druhá.

Zahanbený udavač sa stratí.

A konča dediny už po snehu trieli chlapča – o čosi staršie než osemročný Janko Giertli – rovno na lazy za pachovcami.

Pacho sa cez vysielacku spojí s kapitánom Stanekom z najbližšieho oddielu a dohodnú sa, že Pachov oddiel musí Nemcov čo najviac zdržať. Aspoň dve-tri hodiny.

Do ústia doliny popri loveckom zámočku pochoduje oddiel nemeckých esesákov, ktorým velí major Trantz, a do päťdesiat slovenských gardistov pod velením veliteľa Kohúta. Všetci po zuby ozbrojení, pod nohami im vŕzga sneh, cítia sa v presile. Okolo nich tichne hora a vtač sa rozprcha, signalizujúc galibu. Major vytiahne z remennej pošvy špeciálnu mapu a prstom sa štítivo dotkne miesta, kde v ďalekohľade vidí malé drevené domce pri špicatom vršku.

Pacho potrebuje získať čas na prísun armády, vojakov, proviantu, munície a výzbroje. Preto kým sa Nemci priblížili, spravili z brvien na kolesách čečinou akože zamaskované makety diel a nechá časť chlapov maširovať okolo vrška dokola. Nemecký major sa chystá prekvapiť pár desiatok partizánov, no z diaľky mylne napočíta prekvapujúce stá partizánov, dokonca vidí niečo ako delá zamerané na cestu... a zastaví rýchly pochod. Okolo vrška pri dreveničkách je v snehu vyšliapané koleso, ktoré nikto – okrem Vševidiaceho – nevidí.

Pán Kohn s chuťou pochoduje okolo vrška a poškuluje na zarazených Nemcov. Tí sa držia mimo dostrelu fiktívnych diel a nevedia sa dosýta vynadávať na partizánsku silu, ktorá sa proti nim zdanlivo valí.

– A ešte im pridajme stovku chlapov, – raduje sa Pacho.

Chlapi sa za vrškom šikovne preskupujú, nápadito si menia zbrane a čiapky, aby na diaľku čo najonakvejšie vyzerali inak ako pred chvíľou. Sneh prestáva vrždať, začína sa odmäk. Nálada je výborná, až ohromná.

Nemci si proti takej obrovskej presile zatiaľ bojovať netrúfajú, stoja a váhajú takmer do súmraku, vytelefonujú, špekulujú a strácajú čas, až kým ich z boku nezaskočí ťažká strelba z ľahkých guľometov zo susednej doliny privolanej slovenskej armády.

45

Nemcom nakrátko pomôžu dve lietadlá, ktoré priletia zo Spišskej Novej Vsi, prezradia Trantzovi, že delá neexistujú, a spustia na partizánov hustú strelbu. Jedno z nich trafi šťastný strelec Dežko. Pána Kohna zrania do nohy, takže nemôže chodiť, ledva sa ako-tak na chvíľku pozviecha na zdravú nohu. V nerovnom boji s lietadlami padne aj všetkých osem bratov Rómov z rodiny neskoršieho husľového virtuóza Berkyho-Mrenicu. Ležia spolu, nevýslovne krásni na snehu, objímajú sa po dvoch alebo troch, alebo objímajú oblohu. Ten najkrajší sa záhadne usmieva a na ruke pri uchu mu tikajú hodinky. Plače nad nimi, neveriac ôsmim smrťam, ich deviaty kamarát Dežko, a narieka tak usedavo, že strhne do plaču každého.

Nemci s gardistami sa v ťažkom snehu blížia k oslabeným pachovcom a dreveniciam.

– Treba nám ustúpiť, – rozhodne Pacho.

Pán Kohn poskočí na zdravej nohe. Druhá mu visí bezvládne, len čo sa trochu zahompáľa.

– Skončil sa útok, začal sa smútok. Opevním sa v tamtej pivničke. Dajte mi viac streliva.

– Môžeš chodiť? – pýta sa Pacho.

Pán Kohn pokrúti hlavou.

– A stáť? Môžeš stáť?

Nikto z partizánov nechápe, čo je to za hlúpu otázku.

– Strelivo berieme so sebou.

Pána Kohna obložia slamou i snehom a spravia z neho snehuliaka. Dýcha pomaličky cez slamku, skrytú pod paličkou namiesto nosa z mrkvy.

Pacho schová pána Kohna tak, že bude všetkým Nemcom na očiach, iba si neuvedomia, že je to on.

Keď nemecký major s veliteľom Kohútom objavia na súmraku pri snehuliakovi falošné delá a povyšne snehové koleso, skoro ich šľak trafí. Hanbia sa jeden pred druhým, že prepásli prekvapenie a denné svetlo. Pozapaľujú delá aj dreveničky.

Nad nimi v hustej síhline špekuluje Pacho.

– Kde máme ten sud s mlynárovou slivovicou? Pošleme Nemcom ešte slivovičku.

Pacho nenápadne nadíde ponad zákrutou pod úšusťom, chodí hore-dolu, odhaduje... A chlapi nachystajú sud na správnom mieste. Zázračný strelec Dežko Lakatoš v bielom sa plazí po snehu, aby určite dostrelil. Na každý bok pridrôtujú po ručnom granáte. Potom ho dobre rozkotúlajú, mlynárov sud so sebou strhne malú lavínu a mokrý sneh zavalí v dolinke cestu medzi tromi autami. Sud v hrbach snehu nevidieť, ale mal by byť pri najväčšom aute.

– Tak, chlapi, a teraz Dežko skúsi trafiť.

Dežkovi sa sud pošťastí trafiť a spod snehu vysvitne modravý slivovicový plameň. Granáty vybuchnú v jednom okamihu, oheň zapáli nemecké nákladné auto s muníciou. Tá exploduje na poslednú chvíľu, lebo odmäk roztápa snehuliaka, v ktorom stojí pán Kohn.

Vedľa neho nerozhodne postáva veliteľ gardistov Kohút.

Šípi nablízku nepriateľa, ale nezreteľne. Pravdy o snehuliakovi sa nedošípi.

Keď nákladiak s muníciou vybuchne, rozhoria sa aj ďalšie autá a Nemci s gardistami sa na Trantzov povel sťahujú dolu. Z hlavy pána Kohna odpadne najprv snehuliakova tvár. S hrncom na hlave civie na nepriateľov, ba zabudne aj vyplúť slamku na dýchanie. Kohút sa na ústupe obzrie a všimne si úkosom niečo čudné na partizánskom snehuliakovi, ale zdá sa mu, že sa mu to len marí. Pre istotu do snehuliaka strelí. Až nadržanom sa mu vybaví, že pri tom snehuliakovi bol na zemi krvavý flák a že sa mu to v temrave zjavila tvár pána Kohna.

46

Prechladnutého pána Kohna s prestrelenou nohou a zápalom pľúc treba nechať na lazoch, aby sa uzdravil. Pacho nakriatne úradného lekára, aby vyhlásil na tomto laze karanténu, takže laz má až do konca vojny pokoj a mier – od všetkých.

O pána Kohna v horúčkach sa stará mladá Terézia Guňišová.

Dieťa jej umrelo na záškrť a jeho hrobček spolu s lekárskeým osvedčením teraz ochraňuje rodnú dreveničku.

Na laz príde matka ôsmich synov, rozložitá Cigánka, spýtať sa pána Kohna na svoje deti, s ktorými vraj bojoval v jednom oddiele. Pán Kohn sedí na peľasti, zvierá v prstoch strožok, až mu v hrstiach slama vrzdí, skloní hlavu a dlho mlčí.

Kým jeho rozum márne hľadá tie najlepšie slová, spustia jeho city nezadržateľný prúd slz.

Rómska osemnásobná madona s prázdnyimi rukami ako antická Niobé na to dlhé mlčanie povie, že už vie všetko a že ďakuje pánu Kohnovi za informácie.

47

Pánu Kohnovi až potom svitne, že jej mal povedať, tej zúfalej materi, že Dežko, že ich Dežko, že Dežko Lakatoš jej synov pomstil, že si ľahol naznak do mokrého snehu a že trafil to prekliate lietadlo tak, až sa chytilo horieť a s veľkým dymom odletelo kamsi spadnúť a roztrieskať sa na márne kúsky.

Osem krásnych geniálnych rómskych muzikantov na snehu v slovenských horách a záplavy židovských transportov do severného Madagaskaru v Poľsku, cigánska hudba a židovské vtipy... stredná Európa prišla v rasis-tickom etnickom mariáši, veľkej hre malých politikov, o plnú náruč pohladení duše, farieb, vôní a chutí. Naša stratená kultúrna mnohorakosť nemá hrob, žije iba v pamäti, ale možno ju už len oplakať... slzami podliate obrazy príbehov zakázanej lásky, v ušiach Cigánsky plač na husliach ôsmich Berkyovcov-Mrenicovcov, na jazyku blenom otrávený fašistický paprikáš – a nohy? Nohy na zabíjajúcej Hitlerovej hranici akoby tancovali nezmyselné kroky otrepaného stredo-európskeho tanca smrti.

A vdove Grünovej, neskôr jednoducho Mici, sa potom prestalo snívať s jej manželom pánom Grünom. Snívalo sa jej odvtedy niečo celkom iné:

Jedného sviežeho rána kráčal pán Kohn po ulici a na balkóne uvidel rozkošnú mladučku pani Grünovú v pyžamke...

Vdova Grünová už nepremýšľala o tom, čo sa tým myslí, čo by to mohlo znamenať. Už vedela, že až keď niečo stratí, až potom to naozaj má. Môže si to pamätať.

Rabínska múdrosť hovorí, že človek má tri mená.

Prvé mu dajú rodičia, druhé priatelia a tretie jeho skutky.

Vdova Grünová v čase, keď sa z jej snov definitívne vytratil pán Grün, hrá s veľkým úspechom na klavíri v malom peštianskom kabarete a nadbieha jej slovenský poslanec János Eszterházy, ktorý sa všade pýši tým, že fašizmus sa zrodil v Budapešti. S ním sa dostane aj na večierok u grófa Morvaházyho, ktorého vdova spozná ako Morávka, strojcu deportácií a Kohútovho hosťa so zúrivým psom, ktorý na ňu útočil, keď ju z ich domu vyhodili na ulicu.

V poslednej chvíli vdova ujde na legendárnej potápajúcej sa lodi Penčo dolu Dunajom – do Izraela.

Vdova sa v kalnom Dunaji topí, topí, ale neutopí sa. Vytiahnu ju na akúsi ošarpanú loď. Vdove sa zdá, že zomrela, lebo okolo nej sa v lodnom podpalubí v šere rozpráva jidiš.

– Prišiel Eichmann do koncentráku, dal všetkých nastúpiť a vyzval Židov na súboj vo vedomostiach z Talmudu, lebo že on ako pedantne vyštudovaný Nemec má najlepšie vedomosti zo všetkého. A že ak ho niekto prinúti, aby na nejakú otázku z Talmudu odpovedal neviem, tak že zastaví popravy.

– To je hnusný antisemitský vtip.

– Ale ja ho nepoznám.

– Podľa mňa nie je antisemitský.

– Viete, ako by vás rozsúdil rabín? Že nikto z vás nemá pravdu. Teda – že každý máte pravdu.

– Tak už rozprávaj!

– Rabíni sa teda radia, no nik si netrúfne prevziať na seba takú veľkú zodpovednosť. Vtedy sa prihlási malý Móric a hovorí: Ja nie som rabín, ale môj otec v Haliči bol rabín a raz nás dokonca navštívil aj zázračný rabín, wunderrabi. Ja sa na to podujmem. Na ten súboj s pánom Eichmannom. Tak si rabíni spomenuli na Dávida a Goliáša a poslali ho. Keď Eichmann uvidel malého chlapca namiesto rabína, povedal mu opovržlivo, aby začal, že mu dá výhodu prvého ťahu. A Mórisko sa spýta, čo znamená po hebrejsky Daneli jodea. A Eichmann povie neviem. A vtom zbadá, že prehral, zastaví popravu a nazúrený odíde. Rabíni sa zhrknu okolo Móriska a pýtajú sa, na čo sa vlastne spýtal. A Mórisko, že ja nie som rabín, ale môj otec v Haliči bol rabín a raz nás dokonca navštívil aj zázračný rabín, wunderrabi, a môj otec sa ho spýtal, čo znamená po hebrejsky Daneli jodea. A predstavte si, wunderrabi povedal, že neviem. No keď to nevedel ani zázračný rabín, ako by to mohol vedieť Eichmann?

– To je antisemitský vtip, – zopakuje znova niekto do smiechu. Smiech utne.

– Naopak, toto je najlepšia židovská anekdota, – povie iný do ticha.

A už sa škriepia ako v ješive. Vdova v mokrých šatách sa prestáva triasť, počúva ten známy mumraj a cíti, ako do nej vstupuje sila, ako sa jej vracia chuť do života, ako sa za chvíľku sama škriepi. Vdova povie ten vtip, kde rabín trikrát povie: Máš pravdu, máš pravdu, máš pravdu. Raz na biele, raz na čierne a raz na oboje.

A niekto pridá vtip o antisemitovi vo vlaku v Poľsku...

Ako si Žid od kresťana v kupé požičia najprv deku, potom uterák, a keď si chce požičať zubnú kefku, tak kresťan nepožičia a vtedy sa Žid spýta, či je pán antisemita. Zase sa povadia, či vtip o antisemitovi je antisemitský, a ako by sa pomstili po vojne Hitlerovi mučením a akým.

– Ja by som sa mu teda pomstil ešte krutejšie. Želám si, aby prišiel Hitler do Štefánky v Bratislave po vojne. A aby iba pri mojom stole bolo jedno voľné miesto. A on by musel prísť a poprosiť ma o to miesto a ja by som mu povedal – Nie, pán Hitler, nikdy nie. To by bolo! Ná...

– A počuli ste, čo je druhá svetová vojna v skratke? Ruské deti sa namiesto na sánkach sánkujú na zmrznutých nemeckých vojakoch.

Na ďalšie udalosti a roky si vdova Grünová spomína po čase tak matne, akoby ich neprežila.

Po čase už ani sama sebe neverí, že sa šla dobrovoľne prihlásiť do tábora, do Novák, Ako pán Kohn skoro spadol z nôh, keď ju tam uvidel. Ako ona napriek vlastným očiam nevedela uveriť, že mu v tábore spravili zlaté zuby. Ako spolu dávali určité veci do náležitého poriadku. Ako sa stali svedkami strašnej scény v skladisku. Ako ušli. Ako sa v hmle na kukuričnom poli jeden druhému stratili. Ako sa mali stretnúť v Budapešti. Ako vdova Grünová ležala pod posteľou, vedľa ktorej neznámi Maďari zabíjajú starého Žida. Ako jej vtedy obeleli vlasy a potom jej to zachránilo život, lebo vraj neexistuje Židovka albínka. Ako ju na nočnej ulici, vedúcej od žandárskej stanice so stenami ligotavými od čerstvej krvi, vydesil dlhý zástup po štyroch sa domov vlečúcich skrvavených chlapov. Ako sa dostala v Budapešti ako klaviristka do baru a čo jej tam porozprával opitý Morávek, organizátor deportácií Židov zo Slovenska. Ako sa v Budapešti nedočkala pána Kohna, ale iba ďalších deportácií. Ako sa jej z posledných síl podarilo v Dunaji doplávať na potápajúcu sa loď Penčo a ujsť do Izraela. A ako ju akési vnuknutie po vojne vrátilo domov – „na vychod“.

Láska v čase studenej vojny

GAŠTAN MEDZI KOĽAJAMI

50

Jedného sviežeho rána po vojne a po rokoch sa pán Kohn a pani Grünová znenazdajky stretnú na peróne na prešovskej stanici. Niekde nablízku za hrbami rozdrúzganých pražcov, ktoré na ústupe po celej trati poprelamovali Nemci, horí a popod nohy sa steli hustý dym. Utrmácaní vystúpia z toho istého vlaku od Košíc. Pán Kohn má na hlave ruskú ušianku s červenou hviezdou.

Chcú si povedať tak mnoho, že len mlčia.

Stoja na peróne a donekonečna sa objímajú. Prežili vojnu!

– Už bude len lepšie.

– Čo tie vlasy? Aké to máte vlasy, pani Grünová?

– Nová móda, pán Kohn.

– Myslel som, že vás zabili. Vlastne videl som vás pod plachtou, na vlastné oči.

– V skutočnosti ste videli plachtu, nie? Preto ste neprišli?

– Aj preto, naletel som a oplakal som vás, pani Grünová. Ranilo ma, chytili a zavreli... nedalo sa nijako.

– V skutočnosti ste videli plachtu, iba plachtu, na vlastné oči. V Maďarsku som počula pekný vtip. Čo povie Maďarka, keď ju pristihne manžel in flagranti.

– ? – povie pán Kohn rukami.

– Jánoš, veríš mne alebo svojim očiam?

Usmievajú sa a tešia sa a ľúbia sa horúco.

– Čo tie zuby? Aké to máte zuby, pán Kohn?

– Nová móda, pani Grünová, – povie štrbavý pán Kohn.

– Vybité.

Objímali by sa ešte donekonečnejšie, no pán Kohn musí čím prv pohľadať svoju rodinu, vo vlaku mu jeden známy povedal, vraj deti kraj Prešova prežili.

Vdova Grünová zas musí bojovať o svoj dom a obchod. Nedarí sa jej, všade chaos. V dome bývajú Rusi.

Kohnov domček konča Prešova smerom na Sigurd vypálili, no rodinu v najhorších časoch ukrývali susedia za senom v stodole. Pán Kohn má v očiach slzy a povie, že je šťastný, že sa všetko dobre skončilo. Najstaršiemu synovi nasadí ušianku. A vtom pána Kohna odvedú Rusi.

Kohnov najstarší syn sa pokúša zohnať pomoc, peniaze, hocičo, a tak predá ušianku bývalému veliteľovi gardy Kohútovi. S Kohútovými peniazmi sa pokúša vniknúť do Grünovho domu. Rusi ho zaženú.

Grünová sa tak dozvie, že Kohna odvliekli, a ide zaňho prosiť, má prístup k veliteľovi, lebo štáb sídli v jej dome.

Ruský kapitán sa len rozosmeje.

– Teraz berieme Slovákov, tak ako Slováci predtým brali Jevrejev.

– Ale Kohút nie je Slováč. To je pán Kohn!

– Jevrej?

– Jevrej.

Kapitán sa zamyslel.

– Už je neskoro. A my ho tu máme ako Slováka, gardistu, v dokumentoch!

– Dám vám tento prsteň.

– Očeň krasivyj! Nevazmožno. Gładi! – ukázal jej ruský kapitán za vrece zlatých hodiniek.

– Už je po vojne. Mám ti vziať prsteň a klamať, že ho pustím? Ty si jeho žena?

– Jeho žena je ochrnutá. Bol v lágri aj v Povstaní. Má päť detí!

– Nedá sa nič robiť. To je dohoda medzi naším Stalinom a vašim Benešom, panimaješ? Trestáme Slovákov za fašizmus. Len si spomeň, čo niektorí Slováci spravili Židom!

– Vy Jevrej?

– Kto znajet?

Do kancelárie vojdú ďalší Rusi.

– Devočka, iba kus za kus. Nájdi za ten prsteň niekoho, kto pôjde namiesto neho. Pôjdeš ty?

Vdova Grünová zamrela. Áno, pôjde!

Prikývne.

Kapitán sa zahľadí do papierov a začne sa škrabať za ušami.

– Nepôjdeš.

– Prečo?

– Nie si Kohút, gardista. Tých máme prísne spočítaných. Devočka, iba kus za kus. Gardistu za gardistu.

Vtom do kancelárie, bývalej obývačky, vojde bývalý veliteľ gardistov, na hlave Kohnova ušianka s červenou päťramennou hviezdou. Vdova zamrie a hneď skryje v hrsti prsteň.

– Tu máte gardistu!!!

– Sumašedšaja, – odfrkne bývalý veliteľ gardistov. – Robila kurvu pre gardistov. My partizáni a komunisti to dobre vieme, Mici. Zaspievaš nám niečo len pre pánov?

Vdova Grünová sa postaví a povie:

– Áno, zaspievam... tú vašu... *Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije.*

Veliteľ gardistov spokojne siahne do náprsného vrečka a položí na stôl fotografiu. Mici a brat Kohút medzi gardistami. Pri klavíri v salóne madam Tajtelbaumovej.

– On nemá uniformu a tu ste sa odstrihli z tej fotky vy sám! V uniforme, pán Kohút.

– Vy tože Kogut? – spýta sa Rus.

Kohút mu ukáže nejaký doklad. Rus sa otočí so zmeneným výrazom k vdove. Okolo ide farár. Veliteľ ho zavolá a spýta sa, ktorý z tých dvoch bol gardista. Farár, aby neklamal, sa priamej odpovedi vyhne.

– Vezmite tohto, – ukáže na fotografiu z bordelu.

Rus usúdi, že vdova ho oklamala. Usmeje sa na pravého Kohúta.

– Vyhodte ju! – zavelí gardista v partizánskom.

A Rusi poslúchnu.

– Tú ušianku si kúpil od pána Kohna, neverte mu!!! Pán Kohn bol partizán, pán Kohn bol v lágri v Novákoch, pán Kohn... A tento deportoval... tento zabíjal... Tento... nie je... obrezaný!!!

– Čuš, ty kurva!!!

Vdova Grünová s prebitou hlavou leží na chodníku ako kedysi. A znova stíska v hrsti iba křčovito zovretý skvostný prsteň s belasistým diamantom. Presne ako kedysi. A vtedy ako teraz. Vlastne už tretí raz v živote. Tentoraz ju pre zmenu potrestali Rusi ako gardistickú pobehlicu. A naraz si uvedomí, že niektoré veci si zle pamätá. Ako jej mohol jej nebohý muž pán Grün rozprá-

vať o tom, že sadzačova žena poťahala za vercajg národného umelca? Ved' to sa stalo dávno po jeho smrti pri mariáši, keď mal na ruke, najbohatší prešovský Žid, vyloženého žobráka!

Ved' tento príbeh sa ešte len stane! A ona sa ho dopyčuje v Bratislave, v kaviarni Štefánka.

Vdova Grünová na pokraji vedomia sa pozviecha a, pridžajúc sa plota, zamieri na stanicu.

51

Vdove Grünovej sa sníva, že jej manžel sa raz uprostred noci strhol a zároveň strhol z nej i zo seba periny a ukazoval jej neuveriteľnú erekciu.

– Pozri, Sára, čo sa mi stalo!

– Vidím, Izák, veď vidím. To som ešte nevidela. Neverím svojim očiam.

– Sára, takéto som to v živote nemal.

– Tak dobre, Izák, niečo s tým spravíme, – povie pani Grünová, odloží ružovú pyžamku a rozprestrie sa v očakávaní.

A jej starý muž sa na ňu pozrie a ona sa zrazu tiež vidí, že v tomto sne nie je mladá, ale už bielovlasá a celkom strhaná ako teraz – a vidí sa jeho očami.

A Izák povie:

– Vieš čo, Sára?

– No.

– Ja teraz vstanem a radšej to rozchodím.

52

A na druhý deň nadránom Rusi transportujú Slovákov a je to presne také, ako keď Slováci transportovali Židov. Len rušeň fučí na druhom konci vlaku. Pána Kohna nevidieť. Iba z jedného vagóna visí kus bieleho svadobného závoja.

Slovenské mamičky plačú za deťmi a mužmi.

A vdova Grünová, neskôr proti svojej vôli jednoducho Mici, plače za pánom Kohnom, neskôr bratom Kohútom, ktorý sa tak dobre zamaskoval za Slováka.

A pod ruku jej príde gaštan, pobožká ho a podarí sa jej ho dohodiť ku vagónu so závojom. Schváti ju vidina, že ten gaštan vyrastie medzi koľajami, rovno medzi vagónmi a že ten vlak nebude môcť nikdy odísť a že tie koľaje bleskurýchlo zhrdzavejú a zhnijú... že vlak s vojakmi zmizne... nestane sa nič z toho.

A keď transporty odídu, zájde prvý raz v živote k ochrnutej pani Kohnovej, stiahne si z prsta skvostný zlatý prsteň s belasistým diamantom a dá jej ho do rúk.

– To vám posielala otec, – povie pani Grünová najstaršiemu chlapcovi a ide preč.

Na ulici sa bicyklujú menšie deti pána Kohna na jej bývalom chrómovanom bicykli.

Pacho údajne zachránil pred pseudopartizánmi nemeckú rodinu na Hornom Ponitří a po vojne ho za to zavreli spolu s partizánskym hrdinom Žingorom. Vo väzení sa vraj stretol s bývalým ministrom Alexandrom Machom, ktorý „riešil židovskú otázku“, a budúcim prezidentom Gustávom Husákom, ktorého tam nútili jesť vlastné výkaly. Tí dvaja protivníci spolu tvorili väzenský časopis. Pacho vraj doň napísal príbeh s názvom *Peter Jaroš, rodom z Hýb*. Medzi väzňami sa z neho zachovala dodnes kolujúca Pachova povedačka – vždy je lepšie, keď ťa zavrú, ako keď ťa otvoria.

Kdesi medzi Budapešťou a Viedňou leží malá slovenská dedinka, kde niekoľko na smrť chudobných bírešiek pri drancovaní grófovho renesančného kaštieľa krátko po druhej svetovej vojne vtrhne do veľkého barokového salónu. Pod nohami im škrípu sklené črepy z rozbitých okien. Prišli neskoro, všetko užitočné je dávno preč a všetko neužitočné už zničené. Nad rozsekaným osemmetrovým koncertným krídlom, ktoré gróf raz ročne požičiaval na najveľkolepejšie koncerty do Viedne, nad poslednými doznetými tónmi, vylúdenými už sekerou, nad tým všetkým viselo najväčšie Rembrandtovo plátno, ale grófov úmysel vyvážiť jedinečnú veľkosť hudobného nástroja jedinečne veľkým plátnom už

nepôsobí. Chudobným ženám sa Rembrandt aj tak nesmierne zapáči. Strhnú ho zo steny veľkého salóna, vyrežú sklenými črepami zo zlatého barokového rámu a celé natešené s ním bežia von – do žiarivého dňa, rovno ku potoku či riečke Tichá voda, kde z neho rýchlo vyperú zbytočné Rembrandtove olejové farby a s pocitom obratného zbohatnutia zo zelenkavého plátna do večera ušijú svojim deťom praktické, trvanlivé gate.

Gazdu v JRD obvinia, že kvôli nemu nevzišli oziminy, čím diverzantsky poškodil jednotný hospodársky plán, označia ho za dedinského boháča, hoci má z kolonistov najmenej hektárov, povláčia ho po výsluchoch, kde ho maďarský policajt, súdruh Durcsáky, ktorý mu kedysi pod vojnu priniesol štránok na obesenie, dobije do krvi, a hoci v tom čase v armáde slúžia všetci traja synovia, povolajú ho nakoniec do PTP, pomocného technického práporu, medzi čiernych barónov, ako najstaršieho československého vojaka-povolanca.

Vyludnené Sudety. Prázdne dediny. Všetko staré, zanedbané. Len tábor obohnáný novým ostnatým drôtom.

A gazdiná od strachu po nociach ako za vojny zakopáva všeličo do skrýš, až raz zakope horúce železné srdce v záhrade pod marhuľu – a zabudne pod ktorú.

V prázdnej miestnosti na tajnom mieste v povojnovom Poľsku sa prezlieka nahý muž. Stojí vo dverách šatovej skrine, vidieť iba svalnatý chrbát. Pred mužom visia na vešiakoch tri kňazské odevy – pre katolíckeho kňaza, ortodoxného popa a rabína.

Muž sa pomaly oblieka za kňaza a kráča s kadidlom ku kľáčiacemu človeku, s ktorým sa krátko a naposledy rozpráva. Požehná mu po katolícky a dá mu na oči pásku. Zaznejú výstrely a muž s páskou zomrie.

Kňaz sa vyzlečie donaha, aby sa zbavil katolíckej vône, a rýchlo sa prezlečie za pravoslávneho popa.

Pop kráča k inému kľáčiacemu človeku, s ktorým sa krátko a naposledy rozpráva. Požehná mu pravoslávne a dá mu na oči pásku. Zaznejú výstrely a muž s páskou zomrie.

Pop sa prezlečie za rabína.

Rabín kráča ku kľáčiacej žene, s ktorou sa krátko a naposledy rozpráva. Požehná jej po rabínsky a dá jej na oči pásku. Zaznejú výstrely a žena s páskou zomrie.

Prezliekač sa po popravách prezlečie do civilu, do sivého obleku komunistického úradníka, a píše na stroji, čo mu odsúdenci porozprávali pri sposediach.

Odchádza domov, lebo jeho pracovný deň sa končí. Keď príde domov, čaká ho manželka s dieťaťom.

Je to Dušinka.

– Zbigniew! – vykrične radostne otec a chlapec mu skočí do náručia.

– Mal si ťažký deň?

– Ani nie.

Rodinná idyla. Otec sa hrá so synčekom, pretláčajú si ruky a otec naschvál prehráva.

Dušinka celá šťastná prestiera na večeru.

56

Dušinka stojí pred sutanou a okolo nej plno hustého nafajčeného dymu. Ich rozhovor trvá už dlho, je ťažký a manžel zúrivo fajčí jednu za druhou.

- Nemôžem ti to vysvetliť.
- Lúbim ťa, kochanek. Kocham. Ale keď som toto našla...
- Nemôžem ti to vysvetliť.
- Kto vlastne si?
- Som tvoj milenec a manžel. To by ti mohlo stačiť.
- Si komunista?
- Samozrejme, všetci sme komunisti.
- Ale toto... nie je veľmi komunistické... to máš patriatku na rodičov?
- Nie. Zomreli za vojny a nemali nič s cirkvou.
- Som celkom rozčúlená, zupeľnie zdenerwowana.
- Navrhujem, aby sme o tom nehovorili a aby si na to zabudla. Dostalo sa to sem... omylom.
- Ale raz mi to vysvetlíš?
- Nie. Navrhujem, aby sme o tom nehovorili.
- Dobre. Lúbim ťa.

Dušinka nevydrží vlastnú zvedavosť a sleduje svojho muža na ceste do práce. Vojde za ním do ponurej budovy. Prešmykne sa popri vrátnici, pritají sa na záchode... postupuje ďalej. Tam snorí okolo dverí a vypočuje si rozhovor ruského poradcu a poľského plukovníka o Katynskom lese. Zabávajú sa na tom, ako Rusi vymenili v hrobách tisíce poľských mŕtvol za iné. Dušinka nechápe a nevládze pochopiť, čo vlastne počula. Nezbadá, že ju zazrel mladý policajt a letí sa na ňu spýtať na vrátnicu. Kým sa spamätá z toho, čo začula, chytia ju ako špiónku.

– Nechajte ma!

Na hluk sa otvorila dvere a z nich sa na ňu odzadu pazerá nebezpečný Rus, ktorého jej nedovolia uvidieť.

– Oči! – skríkne Rus po poľsky.

Hned' jej zakryjú oči, nech sa čo ako mece.

– Načúvala za dverami, – žaluje mladý policajt.

– Ubiť!!! – skríkne zúrivo Rus, ruský poradca.

Rusa Dušinka neuvidí, no pomedzi dva prsty zazrie, že z neho sála ukrutná hrôza rovno na tváre mladých policajtov.

Vedú ju po dlhej chodbe a stretnú jej muža.

– Prečo si sem prišla?

– Chcela som iba vedieť... Čo je po rusky ubiť?

– Súdruh, tvoja žena je špión a pozná najprísnejšie štátne tajomstvo.

– Súdruhovia...!

– Si zatknutý.

Po výsluchu ho pustia. Má dôveru strany. A nevie to tajomstvo.

– Prepáč, súdruh, museli sme ťa trochu mučiť, aby sme poznali pravdu.

Dušinkin muž prikývne.

– Samozrejme, súdruhovia. Poznám predpisy a oceňujem, že ste namiesto mliaždenia gulí pre tento prípad vybrali elektrošoky. Môžem sa hlásiť do služby.

– Áno, bude poprava tvojej ženy. Trúfaš si?

58

Dušinku idú popraviť. Príde k nej manžel, tentoraz v pravoslávnej sutane, v takej istej, ako keď sa za vojny zoznámili v špitále. Chvíľu nemajú slov.

– Chceš sa vyspovedať?

– Nemám z čoho. Toto je tá tvoja práca?

– Tak.

– A nikdy si nemal ťažký deň? Od čoho máš tie modriny?

– Môžem ti to všetko vysvetliť.

– Nie. Dnes mi to nemyslí. Postaraj sa o nášho syna. Zachránil si mi život. Porodila som ti Zbyška.

– Tak. Duša moja... Dušinka... prečo si ma, preboha, neposlúchla?

– Cítiš sa nevinný?

– Dobrá otázka. Fašisti zabili môjho otca v Katyni, veď vieš. Odvtedy každý deň pracujem na pomste. Proti nepriateľom. Bol som tam, našiel som ho medzi tisíckami exhumovaných a pobožkal som ho na čelo.

– To nebol tvoj otec. Tvojho otca zabili Rusi a potom vymenili všetky mŕtvolky.

– To nemyslíš vážne.

– Preto ma idete popraviť. To je to, čo som počula.

Spoved sa skončí, falošný kňaz sa odpotáca do kancelárie, zapchá si uši, aby nič nepočul, no výstrel ním aj tak

trhne, a bojí sa napísať do hlásenia, že spravodajsky využitelným obsahom spovede bolo predovšetkým vysvetlenie, že v Katynskom lese zrejme pobozkal na zotleté čelo exhumovanú cudziu mŕtvolu, navlečenú do uniformy jeho otca, dôstojníka Armii krajowej. A že má po dlhé roky v hlbkej pamäti chybu, ak za katynskú smrť svojho otca namiesto Rusov nenávidí Nemcov.

59

Vdove sa raz v Budapešti snívalo, že naberá vodu zo studne a okolo ide pán Kohn a vyzerá ako putujúci Ježiš Kristus. Vypýta si od nej vodu, no osloví ju menom svojej ženy. Napije sa a kráča ďalej k obzoru.

Vdova sa strhne zo sna, uplakaná, spotená a pocikaná.

Vtedy si vdova pomyslí, že pán Kohn práve zomrel. To však iba pánu Kohnovi v nočnom boji v Povstaní prestrelili dávkou nohu, a kým zamdlel, vykričlo v ňom čosi, čo vie vstúpiť do snov blízkych a najbližších.

60

V tábore Jagrinlag na večne zamrznutej sibírskej časti vnútrozemského súostrovia gulag si ruský vojak, ktorý stráži táborovú kanceláriu pred upratujúcim trestancom Kohnom-Kohútom, pospevuje slovenskú pesničku.

*Anička, dušička, kde si bola,
keď si si čižmičky zarosila?
Bola som v hájičku,
žala som trávčku,
duša moja, duša moja...*

Pán Kohn, na kosť a na smrť vychudnutý, nie celkom na kosť, na 41 kíl živej váhy, prestane šúrovať podlahu. Práca ho vyčerpáva, lebo nemá energiu. Pokúša sa spraviť každý pohyb tak ľahučko, ako sa len dá. Ak si hladný, spievaj, ak trpíš, smej sa. Pán Kohn pozná túto starú múdru židovskú radu, ale trpí od hladu tak, že už dávno nespieval, a tobôž sa už dlho nezasmial. Prídel potravín vynecháva alebo mešká, alebo ho rozkradli. Dnes ráno dojedol zo svojej skryše posledné dve omrvinky chleba. V hlbokkej jamke za kľúčnou kosťou ho svrbí od mazľavého mydla, ktoré tam vyhladovaným väzňom raz mesačne nalievajú pred umývaním. Pán Kohn si tam nasúka cíp mokrej handry a vytiera. Osloviť vojaka môže byť nebezpečné, ale skúsi. Kvôli teplu.

– Pažalsta, tvarišč soldat... atkuda vy znajete etu slo-
vackuju piesenku?

– Z Povstania, – odvetí Rus po slovensky. – Velil som
otriadu, no po vojne som zastrelil jedného Slováka, volal sa
kapitán Figuli. Kvôli Aničke-Dušičke, našej partizánskej
spojke. Tak ma za trest prevelili sem.

Nikto z nich sa nedozvie, že slovenský partizán-kapitán
sa z rany pri srdci naostatok vystrábil a zomrel na ňu deväť
rokov po vojne. Z gulagu správy nechodia. Ani do gulagu.

Nevie to teda ani vojak, ani pán Kohn.

– Tvarišč komandir, musím sa smiať, – odváži sa po-
znamenat' pán Kohn.

– Na čom sa tu dá smiať?

– Izvinite, mám takú neposlušnú papuľu, po našom
chucpe. Irónia osudu. Raz v živote som povedal, že som
šťastný, že sa všetko dobre skončilo, s mojou rodinou...
a vtom ma odvliekli. Irónia osudu. Musím sa smiať. Oj,
a lebn af majn kopf. Život na moju hlavu. Sme tu... v lágri...
na Sibíri... Ja som tu nevinne a vy ste tu za trest. Aj-vaj.

Pána Kohna od zriedkavého smiechu pichne v hrudi.
Podstrčí si ruku pod hrudný kôš a vezme do ruky pľúcny
lalok. Cíti, ako mu v dlani pulzuje dych, nádych – vý-
dych – a kde-tu pichnutie!

Ruský vojak sa s hnusom odvráti. Neznáša týchto gula-
gových kostlivcov, keď si popod rebrá obchytkávajú pľúca.

61

Do svojho domu sa po vojne vracia rodina so štyrmi deťmi zo severu. Z juhu sa zas po vojne vracia vdova. Sever a juh sa zrušením Hitlerovej hranice vymenili. Stretnú sa náhodou niekde medzi Galantou a Sereďou na hradskej.

– Idete zas na juh?

– Ideme. A vy zas na sever?

– Idem.

Usmievajú sa na seba, každý s pocitom prevahy, a každý si poklopká na čelo.

– Napíšeme si.

(Nenapíšu si.) Náhlia sa každý inde. Ťahá ich domov.

V dome po vojne bývajú dve rodiny. Starí aj noví majitelia. Nový vojnový majiteľ Istóczy Kutya, syn sadistického učiteľa, nahovára Rusov, aby zastrelili starého predvojnového gazdu ako fašistu z Galanty, ktorý za vojny zabíjal na hranici francúzskych prebehlíkov z Maďarska do Povstania. Zajatí Francúzi mali relatívnu voľnosť pohybu a mnohí z nich pricestovali do Galanty, odkiaľ už pešo prechádzali hranicu. Rusi vykrikujú na dvore, že chcú zastreliť fašistu. Gazda sa pred nimi skryje pod kuchynským stolom v jame, ktorú Istóczyovci šesť rokov nenašli. Gazdiná sa Rusov popytuje, prečo musia strieľať, a gazda ujde nocou do Trnavy, odkiaľ prinesie pre Rusov ruské aj slovenské potvrdenie, že

boli šesť rokov vyhnanci. Keď sa už vojnoví majitelia musia definitívne odsťahovať, začne Istóczy za domom pod šopou motykou vykopávať debny s porcelánom, príbormi, šperkmi, sedemramennými svietnikmi a kožuchmi... židovské cennosti, kvôli ktorým kedysi vidlami na majeri s tehlovým vodojemom zabil starého pána, múdreho Žida, ktorý pil čerstvé vajíčka nasurovo. Veľkoobchodníkovi s obilím, medzi Maďarmi veľmi obľúbenému, zverili svoje cennosti do úschovy súverci za Horthyho.

Naposledy vyhrabe čiernorúčkové vidly, ale nechá dcéru, aby ich naložila, on sa ich ani nedotkne. Bojí sa ich dotknúť, nevie sa ich vzdať.

Na tých krvilačných vidlách akoby zakaždým povievala neviditeľná zástava – taliansko-maďarská trikolóra, keď po celom južnom Slovensku za Horthyho zabíjali Židov či vyhánali Nemaďarov cez Hitlerovu hranicu na sever, a cigánom, ktorých neskôr tiež vykynožili, kázali hrať pri cestách na rozlúčku čardáš. Vyhánali nimi po vojne za Gottwalda roľníkov z ich vlastných rolí do družstiev, pod trikolórou zmenenou na bolševickú červenú.

Oslavujú potom s nimi po desaťročia za Zápotockého či Novotného na alegorickom družstevníckom voze Prvý máj, neviditeľná červená sa nakrátko premení na francúzsko-slovenskú trikolóru. Vítajú s nimi ruské tanky v roku 1968, na južnom Slovensku zase s trikolórou taliansko-maďarskou.

Istóczyovské vidly sa napokon dostanú medzi starožitnosti, ale zohrávajú ďalej svoj rozoklaný príbeh – a nedajú sa len tak odložiť, vynoria sa zo zabudnutia nečakane, akoby zabudnutie bolo vodou, ktorá ich v sebe nevie udržať.

Z kolektívnych afektov veľkých dejín sa dostala skoro ku každému otázka, hoci do banality panelákového bytu alebo do dusna zapadnutého obchodíka s haraburdami niekde na korze, otázka o sebe samom. Ako si človek otočil sám pre seba, proti sebe a na seba tú jedovatú mincu príležitostí zostať človekom či stať sa nečlovekom opojeným mocou. Niekedy len mizivý závan záblesku ilúzie chuti pocitu

moci, inokedy náhla situácia s prstom práve na spúšti či ničivá energia úradu alebo zbrane, pečiatky či vidiel, bilancie zdanlivých či skutočných výhod a nevýhod...

Veľké dejiny stredoeurópske sa cez zničujúcu neschopnosť odjakživa malých politikov rozprskli ako v ohňostroji nad fakľovými pochodmi na spříšku malých iskierok, ktoré vo vratkej ľudskej duši tragicky rozotleli práchno neludskosti pod rozdúchavajúcim príslubom nábožensky ladených návodov, ako triediť ľudí na svojvoľných nadľudí a neslobodných podľudí, ktorým ani troška slobody nésmie rozžiarit' tmu noci samoty ako meteor, a preto sa im predovšetkým musí zakázať láska.

Vdova Grünová sa nikdy nedozvie, že deväť rokov po deportovaní pána Kohna ju po Prešove hľadal jeden z amnestovaných odvečencov s listom od pána Kohna. Pán Kohn posielal rodine poštou listy, ktoré nikdy neprišli. List pre pani Grünovú, do vlastných rúk, napokon do vlastných rúk prevzal na straníckom výbore spoľahlivý súdruh, ktorý ho razom poslal Kohútovi, bývalému veliteľovi gardistov, na novú adresu, kde žije pod iným menom.

Rovňanec Peter, ktorý sa na ceste z gulagu domov zastavil v Prešove s listom od pána Kohna pre vdovu Grünovú, bol zhodou okolností spolu s Pachom jeden z dvoch poručíkov, schovaných kedysi na Ukrajine pod cestou, pri ktorej zajali tisíce Rusov. Zo sibírskych lágrov priniesol okrem listu aj nebezpečné rozprávanie, ako vlastne každý z toho mála, čo z desiatok tisíc deportovaných prežili – Ján Košút, Dušan Slobodník, brat lekárnik Breinera... Hoci o tom, ako po tajnej tatranskej porade so za-

hraničnými veľvyslancami o možnej protihitlerovskej malej dohode musel pred Nemcami nocou zutekať už v roku 1939 za veľvyslancu do Vatikánu minister vnútra Karol Sidor, údajný syn katolíckeho kňaza a politika Andreja Hlinku. Alebo ako Rusi do gulagu odvliekli z východného Slovenska „do počtu“ celú svadbu aj s nevestou v bielych šatách, ktoré sa potom už nikdy neprali...

Súdruh Kohút, jeden z mála stranícky potrestaných za krutosti pri kolektivizácii, musel z Prešova odísť. Zmizol v čase, keď ľudia mizli, zišiel z očí, zišiel z mysle. Rozchýrilo sa, že ho predsa len potrestali. Má však neprestajne svojho človeka a svojich ľudí na neskoršom straníckom sekretariáte súdruha Paradu.

Prešov sa stal nanovo vzorom pre iné okresy a kraje pod principiálnym vedením vedúceho tajomníka Krajského výboru Komunistickej strany súdruha Vasila Biláka, Rusnáka, ktorý sa nikdy nenaučil po slovensky. Tentoraz nejde o vzorné riešenie židovskej otázky podľa kníh Augustína Morávka, ale o vzornú prípravu na šťastné zajtrajšky stalinského budovania komunizmu, aj prostredníctvom násilného združstevňovania či historicky nevyhnutných politických procesov.

Nikto si netrúfol poukázať na Kohútovu minulosť, lebo po vojne sa ukázalo, že veliteľ Kohút už dávno za vojny preukázal víťazom také tajné služby, že ho bolo treba pardonovať. A na druhej strane, dialekticky, sa zas ocitli takí ľudia ako partizánsky veliteľ Viliam Žingor, ktorých bolo treba popraviť. Vojnového ministra propagandy Šaña Macha sa zas dokonca ukázalo spravodlivé nepopraviť a po určitom čase prepustiť. Taká je dialektika dejín.

Kohútovi ľudia, ľudia zvláštneho razenia, dajú gulagového posla sledovať, a tak sa agenti v civile pustia s ním do reči a predstierajú záujem o svojich príbuzných z gulagu.

Nenápadný výsluch sa odohrá na prešovskej stanici, v čakárni s výhľadom na miesto, kde Kohút prebodol Dušinku vidlami. Poslucháči sa od posla dopyčujú príbehy, ktoré im nepatria a ktoré protisocialisticky znevažujú vojnové aj povojnové časy.

Kohút nelení a na základe zistených informácií napíše zo svojho nového pôsobiska súdruhom do Veľkého Rovného anonymné udanie na posla pána Kohna.

Na osud pána Kohna sa agenti zabudnú spýtať.

63

Rovňanec Peter sa vracia domov z gulagu a pešo zo stanice. Už stretol štyroch známých – a nikto z nich ho nespozná.

– Nepoznajú ma, – navráva si, – asi som sa veľmi zmenil.

Sused Štefan sa aj naňho lepšie obzrie, ale kráča ďalej, nie, ani on ho nepoznal. Či sa naozaj tak zmenil? Kráča pomaly, z nohy na nohu, akosi ostražito, plný vzrušenia ako pri prvom prijímaní, koľko nových domov, to bolo jediné, čo vnímal, no a bol by som, chvalabohu, tu, svieti sa, možno akurát večerajú.

Som tu, to je zázrak. Ruka sa mu chveje. Prsia zovreté ako v pancieri. Zaklope.

– Slobodno, – ozvalo sa.

Otvorí dvere, prekročí prah a slová mu uviaznu v hrdle.

– Peter, pre päť rán Kristových! – skríkne mama zdesene a bez slova sa zvezie na zem, ktosi k nej skočí, ktosi naberie z vedra vodu do hrnčeka.

Po chvíli sa mať preberie.

– No teda vitaj, – povie brat a podáva mu ruku. Neznáme deti naňho vyjavene hľadajú.

– Teda som už strýkom, – vykoktá, mať sa mu hodí na prsia, a tak postojačky spolu plačú.

– Je to pravda, a či sa mi len marí? Sem pod, sadni si, môj chlapec nešťastný, – ponúka ho mama.

Petra sa zmocňuje stiesnenosť, dlhé kruté roky zmárnili

všeličo, ale zmysel pre atmosféru ľudských vzťahov vycibrili. Je tu čosi, čomu nerozumie. Všetko akési iné. No teda vitaj! Teda vitaj! Tak sa kto víta? Hľadí, obzerá sa, aha, kuf-rík, a on nemá pre deti ani vrecúško cukríkov. Ako na to mohol nepomyslieť?

Brat vyšiel, po chvíli sa vráti s fľaškou vína.

– Musíme teda osláviť tvoj príchod.

– Máme hostá? – spýta sa ktosi spomedzi dverí. Známy hlas.

– Milka, ty tu? – vyskočí jej oproti.

– Áno, máme hostá, – zďaleka povie brat, – vieš, my sme sa vzali.

Nerozumie stále, prečo sú takí vydesení. Preto, že si Rudo zobral Milku? Prekvapilo ho to, veľmi, priznáva si, ale necíti krivdu ani zradu.

– Život je život, – povie veselo, – tak si teda vospolok štrngnime.

– Na zdravie, – zavinšuje brat.

– Na zdravie, – zašepká Milka. Aká je iná. Celkom iná.

– Na to, že si sa vrátil, syn môj, – povie mama jasne a jediná sa mu pozrie do očí. Uvedomil si už celkom, aj keď sa s ním rozprávajú, hľadia pomimo, neradujú sa, že sa vrátil. V kuchynskom voňavom vzduchu visí napätie, v ich tvárach bola predsa najprv hrôza – pretrie si čelo.

– Ty si ten mŕtvy zajatec? – spýta sa chlapec spoza stola.

– Dopapaj večeru, ale rýchlo, – zahriakne ho Milka, – už je neskoro, deti, spať.

Chlapec nepovie viac ani slova, len spoza stola civie na neznámeho uja.

– Milka, hybaj po Zuzku a Tomáša, – nakáže brat Rudo,

– ale rýchlo, nech ťa všetci privítame, – obrátil sa k nemu a len na okamih sa ich oči predsa stretli. Zdalo sa mu, že naňho pozreli celkom cudzie oči.

Kým prídu sestra Zuzka a brat Tomáš, Peter si všimne pri kredenci v rohu svätého obrazu svoju fotografiu.

– Ako to? Ja som sa predsa nefotografoval!

– To ja, – prizná sa mama. – Zašla som do Žiliny a fotografistovi som vysvetlila, ako vyzeráš. Prebrali sme hádam tisíc obrázkov a on potom jeden z nich... na to slovo vždy zabudnem.

– ... vyretušoval, – dodá mechanicky Milka.

Peter si prezerá svoju nefotografovanú fotografiu. Vypýta si zrkadlo. Všetci porovnávajú dve tváre. Prídu súrodenci, kedysi deti, dnes dospelí, sestra so švagrom, brat so švagrinou. Zvítajú sa. Rodina je spolu.

Bolo jedenásť hodín, keď brat Rudo vstane.

– Mali by sme si už políhať, treba zavčasu vstávať. A ty, Peter, by si mohol spať u Zuzky, oni ešte nemajú deti, majú viac plácu.

Zasa nesie svoj kufrík. Bol by si čo len pomyslel, že doma preňho nebude miesto? Prekvapil ich. Mal poslať telegram, boli by mu miesto uvoľnili. Je už neskoro.

Naozaj sa treba vyspať. Bolo toho priveľa na jeden deň.

– Dobrú noc, sestra, dobrú noc, švagor.

Pomaly sa vyzlieka, pomaličky, skladá šaty a pokúša sa celkom na nič nemyslieť.

Ráno vojde sestra Zuzka, Zuzička, Zuzuľka... s plačom.

– Neplač, neplač, dievčatko, – povedal, pohladil po vlasoch, – už je po tom, treba sa nám vari trochu radovať.

Vzlykala. Nechal ju. Sadla si k nemu na posteľ.

– Ved' my sme ťa už oplakali, Peter. Celú noc som nespala.

Vstala a priniesla hárok papiera a Peter opäť čítal. Paragraf 195, 196, 197, 198, účastník vojny... Uplynuli štyri roky odvtedy, čo žil... Vyhláška súdu, aby sa prihlásil, aby každý, kto o ňom vie, podal správu... rok visela a on nepodal správu, rok visela a nikto o ňom nepovedal ani nenapísal, že je živý, že nezomrel... A tu je rozsudok – Vyhlásenie za mŕtveho. Aj deň jeho smrti určili, áno, začína rozumieť, deň jeho úradnej smrti je dňom, keď sa dediči mŕtveho delia...

– Kto sa tak náhlil? – spýta sa ticho a čaká a dúfa, že sestra povie – súd, úrady.

– Rudo, – odpovie sestra a ani oči nezdvihne. Áno, ved' tu to stojí. Navrhovateľ a meno.

– Rudo to aj zaplatil, – dodala ešte.

– Preto sa chlapec spýtal, či som ten mŕtvy zajatec.

– Preto.

– Ale ved' ja som písal!

– Nedostali sme ani jeden list, ver mi, aj omšu za teba odslúžili, aj my všetci sme smútok vynosili.

– Tak teda, tak je to. Čo na tom, vyhlásili za mŕtveho, vyhlásia za živého.

– Ja už musím ísť do roboty, – vstane sestra. – V kuchyni na stole máš raňajky.

Po dedine sa rozchýri, že Peter prežil Sibír. Sotva vyjde von, stretne kamarátov, teraz ho už všetci spoznajú, keď vedia, že žije.

– Vitaj, mŕtvy! No, ako bolo? Moc rubľov si doniesol? –

chlapí žartujú, pocapkajú ho opatrne po kostliveckom chrbte s odstávajúcimi lopatkami.

– Rastú ti krídla ako anjelovi. Čo budeš robiť? Hybaj do kolchozu. Mal si povedať, že si bol v Povstaní. Prečo ťa tak dlho držali? My sme si mysleli, že dávno máš bárišňu, keď si nepísal. Pustila ťa?

– Pre teba sa vojna začala vtedy, až keď sa skončila. Taká sprostá náhoda. Keby si vtedy nebol na dvore, nestane sa ti nič. Vieš, že Kušnierik, namiesto ktorého ťa Rusi zlapali, sa načisto prepadol, že je s ďalšími fašistami kdesi v Argentíne? Mal by si za ním zájsť, nech zaplatí, čo ti spôsobil. Alebo od toho vojaka, čo ťa zajal, keď mu Kušnierik zdrhol, od toho si mal pýtať. A doma ako? Zošedivel si načisto. No čo sa dá robiť? Povedali ti bratia, že si majetok podelili?

K hlúčiku sa pridávajú ďalší, aj deti. Keď prídu na plác pod gaštany, Peter povie, že sa ide na obecný dom prihlásiť, lebo má legitimáciu iba na tri dni.

– To už nie je obecný dom, ale miestny národný výbor, – smejú sa na starom slove, – na to máš čas, hybaj, tuto si ťa uctíme.

Vtiahnu ho do krčmy. Sedia, popíjajú, Peter rozpráva celé hodiny, celý deň, ako keď sa vrátili drotári z Číny, Argentíny, Afriky a Ameriky. V natrieskanej krčme zbožne načúva celá dedina, nikto nejde do roboty – a ticho ako v kostole. Počul by si penu sadať. Všetko, čo Peter povie, je inak ako v novinách, aj keď sa volajú Pravda.

A naopak, keď Peter medzi rečou utrúsi, že dúfa, že ministra Macha obesili a že partizánsky hrdina Viliam Žingor sedí vo vláde, tak sa dozvie, že aj toto sa stalo naopak.

O pár dní dostane občiansku legitimáciu. Zápis v mat-

rike preškrtnú. Týždeň odpočíva a pomaly priberá kilá stratené otrockou robotou. Volajú ho do družstva, ale nejde, že má slnka, dažďa a mrazov do smrti dosť, že chce nadosmrti robiť iba v teple. Ktosi mu poradí, že by mu patrila nejaká náhrada. Zacestuje do Bratislavy na poverenictvo, kde v čakárni dlhé hodiny čaká zástup ukrivdených, jedna z nich je gazdiná, ktorej muža nie a nie prepustiť z PTP, hoci bojoval ešte v légiách a celkove už slúži v armáde ôsmy rok, viac ako za Márie Terézie, keď sa slúžilo sedem. Z ukrivdených nepochodí nik, z poverenictva ich odkázu na okresné úrady, kde by mala byť náležitá dokumentácia. Petrovi na úrade v Žiline napíšu žiadosť, a nie jednu, a nie dve.

A sestra Zuzka mu raz ráno povie:

– Peter, keď chceš robiť v teple, mohol by si v tehelni, pri vyvážaní tehíel stále nemajú chlapov... a je tam aj slobodáreň...

Raňajky nechal na stole. Vzal kufrík, začal robiť v tehelni a bývať na slobodárke.

Nevedel si zvyknúť na prach. Tepla bolo bárskolko, a nie tepla, lež hotovej horúčavy.

– Ako v pekle, – hovorieval mame, – ja som si už na tie mrazy isto zvykol. Raz neviem, čo je horšie, prach v peciach tehelne alebo komáre v tajge.

Domov nechodieval. Sestra Zuza ho vyhнала a bratia Tomáš ani Rudo ho nezavolali.

Na žiadosti o náhradu prichádzajú odpovede-neodpovede. Ako ich otcovi pred tridsiatimi rokmi, keď prezident Masaryk drotárskymi fabrikami vyrovnal s Leninom mnohomiliónové vojnové škody. Po drotárskych povalách ostali

bývalým ruským milionerom namiesto majetku iba kufre márných papierov.

Krajský národný výbor

... Váš prípad bol už riešený niekoľkokrát orgánmi sociálneho zabezpečenia, ktoré Vám vždy oznámili výsledok prešetrenia. V svojich ďalších podaniach neuádzate nové skutočnosti, pre ktoré by bolo treba vec znova prešetrovať.

Ministerstvo zahraničných vecí

K žiadosti ve věci náhrady škody za dobu, po kterou jste byl ve výkonu trestu, sdělujeme, že jsme ji předali k dalšímu prošetření Slovenskému úřadu sociálního zabezpečení v Bratislavě. Současně poznamenáváme, že sovětské zákonodárství nezná instituci náhrad škod způsobených občanům nezákonným vězením, a proto se nepřipouští soudní vymáhání pohledávek tohoto druhu.

Ministerstvo spravodlivosti

Sdělujeme, že československé úřady mohou poskytnout náhradu za vazbu ve smyslu § 396 tr. ř. pouze v případě, že byla uvalena na základě rozhodnutí československých orgánů. Neposkytují náhradu za vazbu, kterou československý občan odpykal v cizině, ať už byla vazba uvalena z jakéhokoli v důvodu.

Peter zájde s písmami z pošty rovno za mamou. Prečítala. Ostalo ticho a beznádej.

– Malo by sa to medzi vami nejako dať do poriadku, – povie mama do ticha.

– Kvôli tomu som prišiel, aj mne sa treba nejako uchytiť. Pri tej čertovskej tehle dostávam reumu, prsty mám opálené a čo zarobím, to prejem a prebývam.

Ako tak sedia, príde Rudo a Peter naňho pekne, že teda nie je mŕtvy, že je živý a že ako živý potrebuje jesť aj bývať, že by mu mali jednu izbu vydeliť, že radšej ako v tehelni za dedinou bude tuto v družstve, alebo vyplatiť podiel.

– Aké izby? Aké podiely? – skríkne Rudo, – tento dom som dostal ja, na mňa je prepísaný. Podpísali ste, mamko, či nie? Ani Zuza ti nič nedá, ani Tomáš. Je to jasné?

Peter naňho gáni ako na zlé zjavenie. Neverí vlastným ušiam.

– Je to pravda, mama, oni tak zmýšľajú?

Mama ťažko-preťažko prikývne. Bratia-dvojičky stoja proti sebe a ich mater vidí, ako veľmi sa už nepodobajú.

Živý mŕtvy si musí sadnúť.

– Ja tu teda nemám nič? – opýta sa.

– Nič! – skríkne Rudo. – Ja som otca dochoval aj pochoval, aj mamku dochovám a pochovám a ty, ty si sa vtedy bohviekade vláčil! Ani hrob si tu nemal!

Ostane zas len ticho.

Mama si do dlaní zakryje tvár. Ale neplače. Hodiny hlasno tikajú, kdesi zďaleka slabo znejú spiežovce a slnko iskrí na fialovom kozube.

Odvlečenec Peter, ktorý sa podľa brata deväť rokov bohviekade vláčil, vtedy vyskočí, schytí Ruda za košeľu a tak ho udrie, že odvtedy na jedno ucho nepočuje.

Vzal kufrík, stále ho nosieval so sebou, aj do tehelne, zvyk z gulagu. Jeho jediný majetok.

Od toho dňa ho nebolo. Našli ho až v zime, keď zo stromov opadlo lístie. Priniesli ho aj s povrazom.

Petrova mama dodnes nevie, to je jediné, čo si nevie spomenúť, ako sa stalo, že z toho konopného povrazu v akýchsi strašných mrákotách kúsok odrezala. A prerezala. A prekrížila.

Bolo a je ticho. Dlhé roky.

Iba hodiny odmeriavali a odmeriavajú chvíle ťaživého ticha.

Stará, staručká, starulinká vyziabnutá mamka z osamelej drevenice už vyplakala všetky slzy a bez slz nevie, čo si počať so sebou a čo so spomienkami – niekedy zoberie do rúk synovu vysnívanú fotografiu, zastrčí ju zase do svätého obrazu a inokedy sa len predlho-predlho zadíva na ten konopný kríž.

64

Na majer s tehlovým vodojemom chodia ľudia v daždivých dňoch obzerať čudnú stenu-kantovku. Vedľa vybúranej diery do prázdneho vyrabovaného priestoru kedysi viselo zrkadlo, v ktorom sa sama seba zľakla vdova na úteku a ktoré koncom vojny ukradli szabadcsapatosi, utekajúci pred Rusmi do Maďarska. V ledva badateľnom obryse rámu bývalého zrkadla sa zjavuje akoby portrét mŕtveho Žida, ktorý tu kedysi žil a mal vo zvyku vypiť vajíčko nasurovo. Nezjavuje sa vždy, iba za veľmi vlhkého počasia.

Mladý novinár sa chystá napísať o úspechoch budovania socializmu až komunizmu a vo zväzákkej horlivosti si spolu s pracujúcimi masami cez zvalený plot skrúti cestu zo stanice na štátny majetok. Dá sa s ľuďmi do reči a na všeličo sa vypytuje. Bdelí pracujúci na bývalom majeri pod ošarpaným tehlovým vodojemom ho čoskoro oznámia závodnej stráži a pre istotu aj ľudovým milíciám.

Redaktora zadržia vo chvíli, keď na ňom pristane vypasená pásavka zemiaková. Pretože sa jej chce zbaviť, zadržia ju ako dôkaz a skôr, než ho obvinia z vyzvedačstva a možno aj šírenia pásavky zemiakovej zo západných diverzných centrál, zatelefonujú do Bratislavy do redakcie. Na ich veľké sklamanie im súdruh šéfredaktor potvrdí, že legitimácie sú pravé a že dotyčný mladý nádejný súdruh sa naozaj vybral na služobnú cestu do ich podniku, ale v duchu Gottwaldovho hesla *Čelom k masám* sa chcel dajme tomu mladícky nerozvážne porozprávať priamo s pracujúcimi, čím súčasne obišiel vedenie podniku i strážnicu.

Vedúci strážnej služby novinára pokarhá za spoluvinu na zvalení plota s tým, že o zvalenom plote a obchádzaní vrátnice sa aj preto, práve preto, súdruh, do novín písať nehodí.

Napokon mu slávnostne a s dojatím vydá opečiatkované,

datované a podpísané povrdenie: *Menovaný je totožný s osobou, za ktorú sa vydáva.*

Mladý novinár sa teda konečne s vedomím príslušných orgánov chystá napísať o úspechoch budovania, keď sa mu prihovori stará robotníčka.

– Pán redaktor, súdruh novinár, môžete do novín napísať aj sen? Sníva sa mi veľmi živý sen. Možno by zaujal vašich čitateľov. Sny sa majú snívať buď čiernobiely, alebo farebné. Ale predstavte si, mne sa sníva jeden zmiešaný!

– Tak rozprávajte, mamaška. Budem si zapisovať.

– Sníva sa mi najsamprv čiernobiely. Žena sedí v kúte, nad ňou je namiesto jej obrazu zrkadlo a namiesto svätých obrazov obrazy jej rodiny. Hodiny, na ktorých uháňa hodinovka, ju znepokoja, vybieha von a po dlhom behu nájde svojho mŕtveho manžela uprostred mlčiacich ľudí.

Šesť vysokých postáv v čiernom, ktorým nevidieť tváre, na hlavách kapucne, dlhé plášte vejú v nemilosrdnom vetre.

Mŕtvy je na bielom snehu v krvavisku, trčia z neho nože a sekera. Mlčiaci ľudia jej nič nepovedia, hoci na nich nalieha. Keď odchádza bez muža, ktorý primrzol na podklad, takže ho nevládze ani otočiť, nielo odtiahnuť, hodia jej do chrbta snehovú guľu, ktorá sa na čiernom kabáte rozprskne.

Žena páli v peci manželov obraz. Chystá Vianoce, malý stromček. Vedľa vidieť rybky v akváriu.

Neprichádzajú však ani deti, žena beží súmrakom a nachádza na kopci na tom istom mieste, medzi tými istými ľuďmi, jedno dieťa za druhým, tiež ich nevládze otočiť, ani odtrhnúť.

Žena páli v kozube ich obrazy. V očiach má smutný, nechápavý, čoraz šialenejší pohľad. Žena rozbíja zrkadlo,

svoj obraz, svoju tvár, seba, zapáli malý vianočný stromček, berie akvárium a prihovára sa rybkám, ale tie mlčia. Žena berie lyžicu, chlieb a začne jesť vodu z akvária ako polievku. Rybky sa zbehnú k lyžici a sú dôverčivé. Žena zabudne na žiaľ a usmeje sa.

Farebné akvárium, za ktorého vodou je šťastná ženina tvár. Na obhorenom pahýli vianočného stromčeka sa za-trasie zvonček.

Tak toto sa mi neodbytné sníva, pán, teda súdruh redaktor, odkedy som pracovala v Sudetách, keď prezident Beneš odsúval Nemcov, hneď po vojne, v štyridsiatom piatom. Tí mali také farebné akvárium s farebnými rybičkami, v jednom dome... ale iné z toho sna som za dňa nevidela, namojdušu. Moja suseda Cabadajová, čo teraz dostala to izraelské vyznamenanie, vraví, že sny sa majú snívať buď čiernobiele, alebo len čisto farebné. Máte to zapísané?

Mladý novinár drží v rukách potvrdenie od závodnej stráže a ľudových milícií a malý novinársky notes so zapísaným snom starej robotníčky. Hoci na všetkých školeniach dosahoval vynikajúce výsledky, napochytr sám nevie, aká by mala byť správna farebnosť snov.

– Mám to zapísané, – povie zamyslene, pomaly. – Možno by sa to hodilo do vianočného čísla. Teraz sa okrem budovateľských úspechov píše hlavne proti vnútornému nepriateľovi, najlepším našim autorom, čo javiem... Tatarka, Kusý, Šimečka, Špitzer, Mňačko... volajú po smrti kulakov a zradcov... kým váš sen... má v podstate vianočnú tematiku. Dialekticky vzaté, obsah a forma... Na druhej strane by vlastne vianočný príbeh mal vyznieť optimistickejšie. No! Poradím sa so skúsenejšími novinármi. O snoch som ešte

nepísal, teda, pravdupovediac, okrem toho nášho veľkého, spoločného...

Z ampliónov sa plechovo rinie radostná pieseň o optimistickom sne a túžbe.

*I dnes podme veselo na družstevné zeme!
Všetkým ľuďom ukážeme, čo my dokážeme.
Len dopredu, traktor môj, v tej pšeničnej kráse!
Tohto roku skončíme zas v rekordnom čase.*

*Iba jednu túžbu mám, prezradím vám tajne –
na rok chcem ísť do žatvy už iba na kombajne.
Túto túžbu určite na skutočnosť zmením,
lebo ja vždy dokážem, čo si zaumienim.*

*Nech spievajú traktory, nech pšenička rastie!
Tak ako náš socializmus, ako naše šťastie.*

Po mnohých rokoch, v auguste 1968, navštívila vdova Grünová hrob zázračného rabína Chatama Sófera v Bratislave. Dala si na hlavu šatku a vošla dolu po úzkych schodoch do betónovej pivnice s niekoľkými hrobmi. Rabínov hrob bol zasypaný cetlami z celého sveta, na každom papieriku želanie. Vdova Grünová postála, vytiahla z kabelky svoje želanie a položila ho medzi ostatné.

Nad hlavou jej zarachotila električka, lebo hrob Chatama Sófera pochovali pod električkovou traťou. Vdova Grünová sa pozrela hore, na smutný strop pochovaného cintorína. Električka temne oddunela.

Vdovu zaliali slzy. Svet sa jej rozmazal.

A tak naslepo našmátrala v kabelke kamienok a položila ho na rabiho hrob.

Položila by ho podľa starého zvyku na hrob pána Kohna, ale nebolo kam.

67

Od čiernych barónov z PTP, pomocného technického práporu, sa vráti zase domov gazda chorý na smrť, kašle krv. Gazdiná okamžite začne s dlhým liečením, dá variť horúci voňavý medový lipový čaj a poukladá na pec tehly na podporinové zohrievanie studených nôh. Pridala by k nim aj horúce liečivé srdce z neba, zišlo by sa náramne, ale ho už nevie nájsť, nájsť ho už nevie.

August 1968. Prišli Rusi. Cítia sa všade doma, dobre, najlepšie. Bojú proti dobre vyzbrojeným kontrarevolucionárom. Bojuje sa im ľahko aj ťažko. Ľahko preto, že americký prezident dal cez červený telefón Moskve voľnú ruku, ťažko preto, že ani najvernejší súdruhovia z ústredného výboru, ktorí Rusov pozvali na pomoc proti kontrarevolúcii, nevedia na špeciálnej mape ukázať prstom ani na jednu pozíciu prefíkaných protivníkov. Na Bratislavskom hrade sa ruským osloboditeľom zazdá, že ich kontrarevolucionári ostreľujú z veže korunovačného kostola. Vtrhnú do kostola a všetko rozstrieľajú, vrátane náhrobkov kontrarevolucionárov z minulých storočí.

Ruské tanky ohrozuje kontrarevolucionár-kamikadze, ktorý na ne namieri nebezpečne rozhalenú hrud', aby ich vyprovokoval minúť muníciu. Zákerná západná propaganda docieli, aby tento záber na fotografii Ladislava Bielika dostal cenu World Press Photo.

Na schodoch univerzity zastrelia študentku Danku Košanovú, tiež kontrarevolucionárku.

Situácia sa normalizuje...

Z komínov a kostolov po mestách a dedinách pomiznú čierne zástavy.

Čoskoro sa znormalizuje až tak, že mamu Danky Ko-

šanovej prídu navštíviť statočné ruské ženy a osobne ju pozvú na turné do Sovietskeho zväzu, aby ruskému zväzu žien prednášala o tom, ako jej dcéru zastrelili kontrarevolucionári.

Mama zastrelenej študentky im jednou vetou povie pravdu a prednáškové turné zrušia. S čiernymi zástavami nevysvetliteľne zmizli aj po zuby ozbrojení kontrarevolucionári, ktorí sa medzi národom schovávajú tak dobre, že sa všetkým možným orgánom po ďalšie dvadsaťročie nepodari nájsť ani jedného.

Ak je na Slovensku a v národe niečo dokonale skryté, tak to musia byť tajné jamy na potraviny pre rodinu – a kontrarevolucionári.

A vdova Grünová v auguste 1968 ujde z Bratislavy naspäť do Viedne a ďalej po sotva párhodinovom pobyte, hoci má už v kabelke kúpený lístok na vlak do Prešova. Z nanovo oslobodeného Československa počuť strelbu až na rakúsku hranicu.

Vdova Grünová, už na rakúskom území, počúva strelbu osloboditeľov z hradného vrchu a po meste za Dunajom a zrazu ju zasiahne vôňa kukuričného poľa, v akom sa s pánom Kohnom stratili, a omráči ju prenikavá vidina, neodbytné živý denný sen, koľaje, oslepujúce vlakové koľaje, prostred ktorých rastie strom, asi gaštan, pagaštan konský, ktorý na tej trati pre vlakové transporty vyrástol z ničoho nič, ako stromček-strom-stromisko dávno, keď sa druhá vojna menila na studenú. Vdove zvierajú útroby neznámy krč, lebo tie koľaje, ktoré mali pri takom stromisku predsa normálne dávno zhrdzavieť, sa lesknú

a ligocú a oslepujú, akoby čas pre trať s transportom, s pánom Kohnom, nevedno kam, akoby ten prekliaty čas-čas? čas! ešte nepominul. Vdova vojde do toho slnkom rozžeraveného poľa pri hranici a za spotený krk sa jej sype ostrý kukuričný peľ a prižmúri oči, akoby sa ten oslepujúci ligot-ligot-ligot koľají dal nevidieť a streľba nepočuť, no nepomáha to, možno aj preto, že pre ňu vojna stále trvá.

Poznámka a poďakovanie

V tejto verzii rozprávania som voľne použil aj motívy z rovnomenného literárneho scenára, ktorý sme pôvodne napísali s Petrom Jarošom v dramaturgii Inky Martinovej, i z príbehu Márie Vojvodovej, môjho otca Vladimíra Ferka a brata Jerguša Ferka. Viaceré historické fakty a kontext uvádzajú najmä knihy Jerguš Ferko: Maďarské (seba)klamy (Vydavateľstvo Matice slovenskej 2003), Ivan Kamenec: Po stopách tragédie (Archa 1991), Ján Košút: Cez červený očištec (SANO 1995), Jacques Bergier – Louis Pauwels: Jitro kouzelníků (Gallimard 1960), Christopher Andrew – Oleg Gordijevskij: The KGB. The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev (Hodder and Stoughton 1990) a Ladislav Deák: Politický profil Jánosa Eszterházyho (Kubko Goral 1995).

Ďakujem profesorovi Patrikovi Paššovi za symfonický nápad skombinovať rozprávačskú optiku magického realizmu a karnevalovej prózy.

Musím sa vlastne poďakovať aj tým mečiarovcom a antimečiarovcom, ktorí mi – paradoxne – mnohoročnou cenzúrou, ba trezorovaním nakrútených filmov pomohli priblížiť sa k pochopeniu ducha doby a sústrediť sa viac na tvorbu.

Aj v mene svojho brata Jerguša ďakujem Literárnemu fondu za podporu, bez ktorej by toto rozprávanie nevzniklo.

Autor

Budmerice – Piešťany – Košúty – Bratislava 2001 – 2006

Vdova Grünová, už na rakúskom území, počúva strelbu osloboditeľov z hradného vrchu a po meste za Dunajom a zrazu ju zasiahne vôňa kukuričného poľa, v akom sa s pánom Kohnom stratili, a omráči ju prenikavá vidina, neodbytné živý denný sen, koľaje, oslepujúce vlakové koľaje, prostred ktorých rastie strom, asi gaštan, pagaštan korský, ktorý na tej trati pre vlakové transporty vyrástol z ničoho nič, ako stromček-strom-stromisko dávno, keď sa druhá vojna menila na studenú. Vdove zvierajú útroby neznámy krč, lebo tie koľaje, ktoré mali pri takom stromisku predsa normálne dávno zhrdzavieť, sa lesknú a ligocú a oslepujú, akoby čas pre trať s transportom, s pánom Kohnom, nevedno kam, akoby ten prekliaty čas-čas? čas! ešte nepominul. Vdova vojde do toho slnkom rozžeraveného poľa pri hranici a za spotený krk sa jej sype ostrý kukuričný peľ a prižmúri oči, akoby sa ten oslepujúci ligot ligot ligot koľají dal nevidieť a strelba nepočuť, no nepomáha to, možno aj preto, že pre ňu vojna stále trvá.

NAJ SMUTNEJŠÍ PRÍBEH LÁSKY

IKAR